

DET ØKONOMISKE RÅD
FORMANDSKABET

DANSK ØKONOMI
foråret 1973

Den økonomiske situation
Måling af finanspolitikens virkninger

STATENS TRYKNINGSKONTOR
KØBENHAVN MAJ 1973

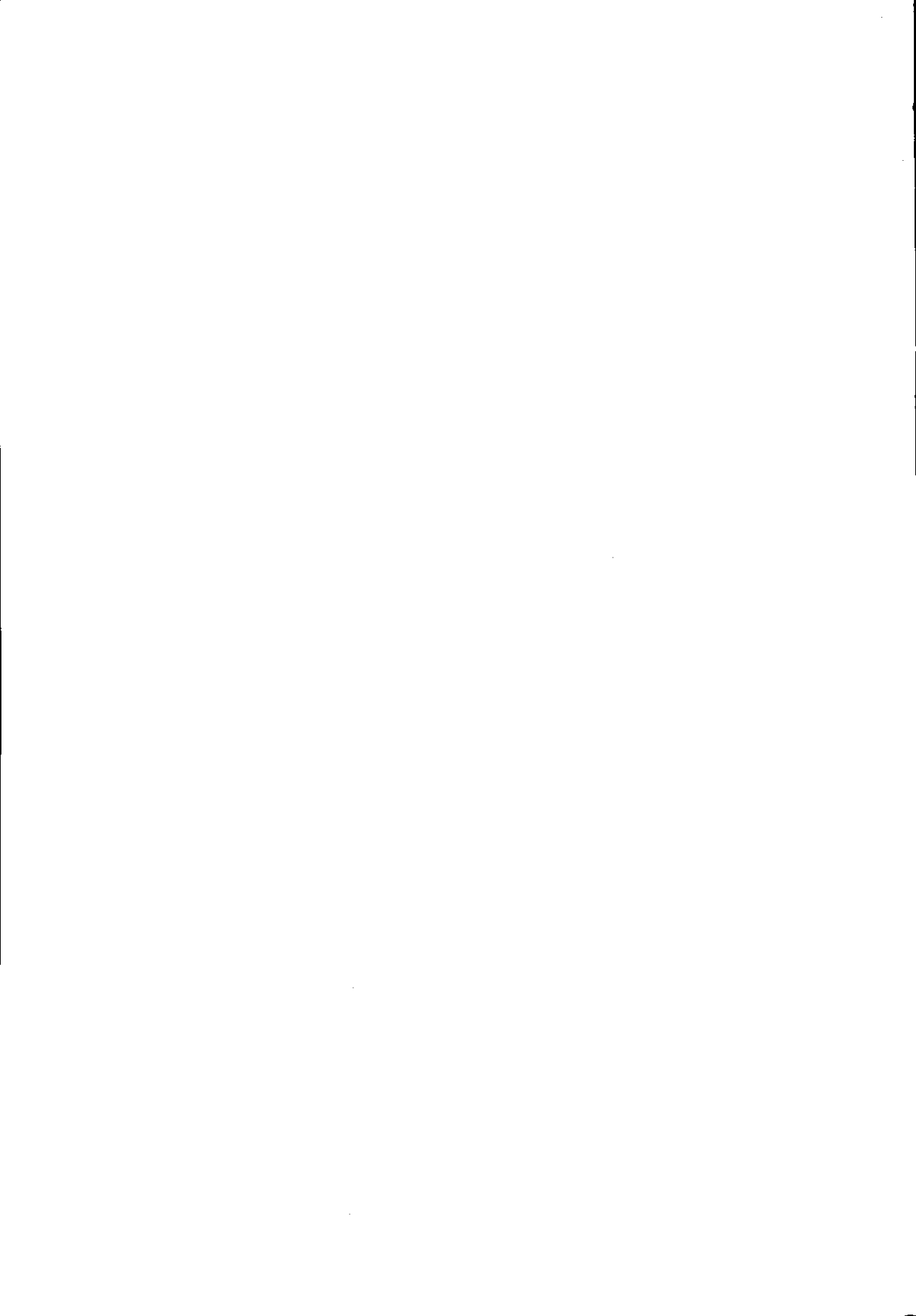
Siden oprettelsen af Det økonomiske Råd i efteråret 1962 har formandskabet i henhold til § 3 i lov nr. 302 af 5. september 1962 om økonomisk samordning offentliggjort følgende redegørelser:

1. Redegørelse til regeringen vedrørende det realøkonomiske grundlag for de kommende måneders økonomisk-politiske afgørelser. 18. december 1962. *Stencileret.*
2. Hovedtendenser i indkomstudviklingen for de vigtigste samfundsgrupper 1955-62. Redegørelse afgivet til statsministeren 25. februar 1963. *Trykt.* 2,50 kr.
3. Redegørelse til regeringen vedrørende den økonomiske situation. 16. september 1963. *Stencileret.*
4. Strukturproblemer i dansk landbrug. En redegørelse til regeringen med særligt henblik på udformningen af en langsigtet landbrugspolitik. Maj 1964. *Trykt.* 4 kr.
5. Indkomstramme og indkomststatistik. En redegørelse til regeringen med særligt henblik på udformningen af en indkomstpolitik i den aktuelle situation. November 1964. *Trykt.* 4 kr.
6. Bygge- og boligpolitikken og dens sammenhæng med den økonomiske politik i øvrigt. Redegørelse afgivet til regeringen. Juni 1965. *Trykt.* 4,50 kr. (udsolgt).
7. Den økonomiske udvikling i 1965. En redegørelse til regeringen med særligt henblik på indkomstudviklingen og mulighederne for at føre indkomstpolitik. Oktober 1965. *Fotografisk trykt.* 5 kr.
8. Bidrag til belysning af formueudviklingen i Danmark i de senere år. August 1966. *Trykt.* Genoptrykt 1973. 12 kr.
9. Konjunktursituation, indkomstpolitik og indkomststatistik. Redegørelser afgivet til regeringen september og december 1966. *Trykt.* 8,50 kr. (udsolgt).
10. Konjunktursituationen i efteråret 1967. Redegørelse afgivet til regeringen september 1967. *Trykt.* 8 kr.

(Fortsættes på omslagets 3. side)

De trykte redegørelser kan fås i boghandelen, de stencilerede ved henvendelse til Det økonomiske Råds sekretariat, Nørre Voldgade 68, 1358 København K. Distribution til boghandelen gennem Danske Boghandleres Kommissionsanstalt.

DANSK ØKONOMI
foråret 1973

DET ØKONOMISKE RÅD
FORMANDSKABET

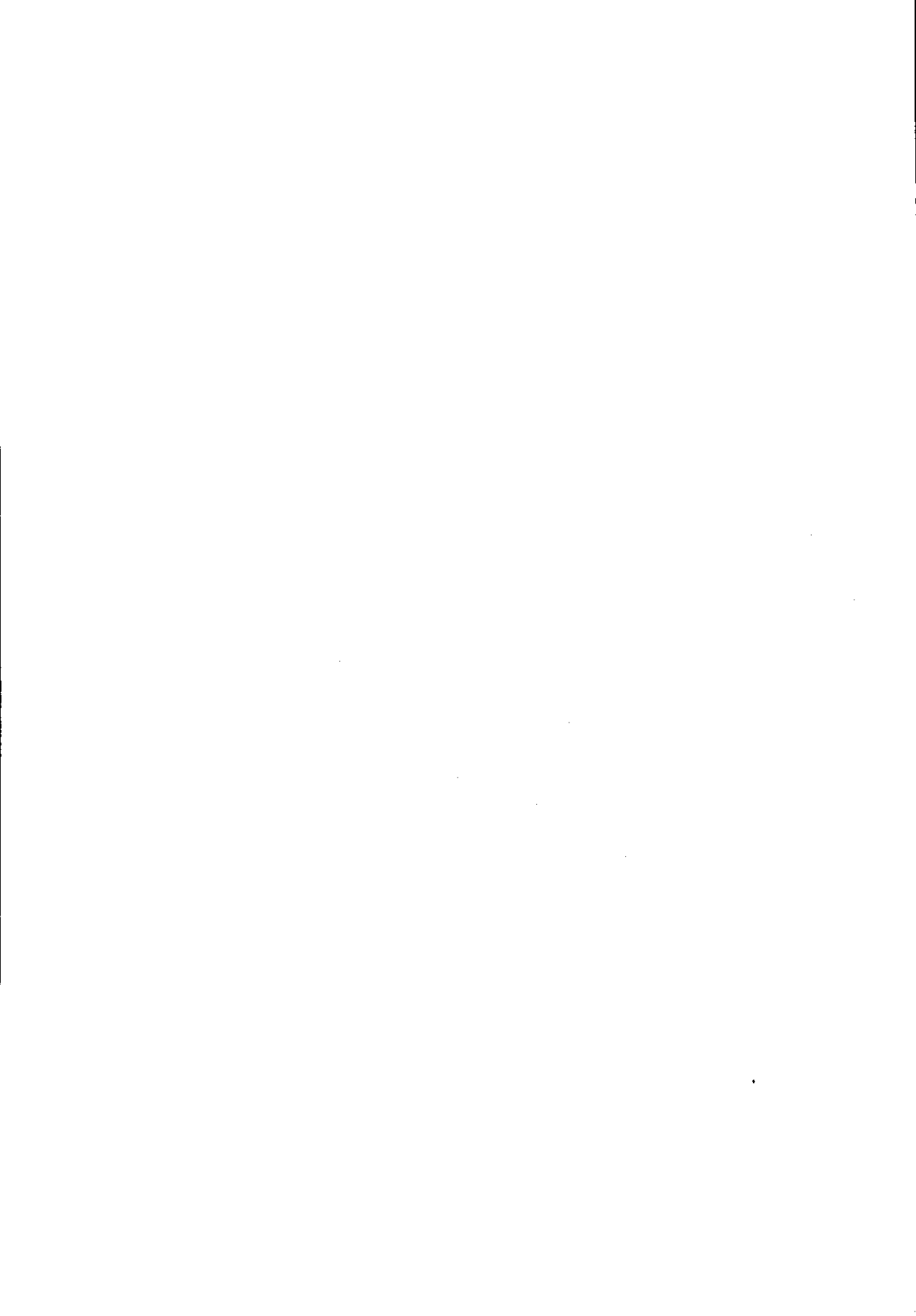
DANSK ØKONOMI
foråret 1973

*Den økonomiske situation
Måling af finanspolitikens virkninger*

STATENS TRYKNINGSKONTOR
KØBENHAVN, MAJ 1973

Indhold

<i>Fremsendelsesskrivelse til regeringen</i>	7
<i>Den økonomiske situation</i>	15
I. De udenrigsøkonomiske vilkår: Konjunkturforhold og prisvilkår m. v.	17
II. De udenrigsøkonomiske vilkår: Internationale valutaforhold	22
III. Hovedtræk af den indenlandske konjunkturudvikling	29
Bilag: Oversigt over de pr. 1. februar 1973 indtrådte ændringer i vilkårene for den danske landbrugseksport	41
<i>Måling af finanspolitikkenes virkninger</i>	53
Sammenfatning	55
I Indledning	57
II Kritikken af kasseoverskud m. v.	60
III Fremgangsmåden ved modelberegningerne	63
IV Beregningernes hovedresultater	67
V Finanspolitikken i lys af de økonomisk-politiske målsætninger	80
Bilag: Den finanspolitiske model SMEC II	83

Til regeringen

Til det baggrundsmateriale, som dannede grundlag for diskussionen på mødet i Det økonomiske Råd den 24. maj d. å., var der udarbejdet følgende sammenfatning:

»Ved en sammenfattende vurdering af de aktuelle økonomiske hovedproblemer i Danmark kan der være anledning til indledningsvis fra gennemgangen i kapitel II i redegørelsens første del om den økonomiske situation at fremdrage den nyorientering, der inden for det sidste par år er sket med hensyn til den danske kronekurspolitik. Nyorienteringen har bestået i, at kronen under den senere tids valutakursændringer har fulgt de stærkere valutaer, medens den tidligere fulgte de svagere.

En vigtig følge af den ændrede kronekurspolitik er større stabiliseringsmuligheder end ellers med hensyn til prisudviklingen. Disse øgede stabiliseringsmuligheder kan det måske være svært at få øje på i en periode præget af kraftig inflation i ind- og udland, men de er ikke desto mindre en realitet. De betydelige prisstigninger, der har præget den løbende udvikling, ville således have været endnu kraftigere, hvis den nævnte nyorientering i kronekurspolitikken ikke havde fundet sted. I denne forbindelse synes der at være grund til at nævne, at medlemskabet af EF – trods gængse antagelser om det modsatte – i prismæssig henseende har haft en stabiliserende indflydelse på dansk økonomi. Den del af prisstigningerne, der kommer udefra, ville i den alternative markedssituation være blevet forstærket kraftigt op gennem den betydelige devaluering, der i så fald ville have været uundgåelig.

En fastholdelse af den ændrede kronekurspolitik kan også tænkes at indebære fordele i andre henseender, blandt andet med hensyn til bytteforholdet

i udenrigshandelen. Som berørt i kapitel II kan nyorienteringen imidlertid også byde på risici, medmindre den ledsages af en nyorientering hvad angår den interne efterspørgselsstyring og pris- og omkostningsudviklingen.

Med hensyn til styring af efterspørgselsudviklingen står finanspolitikken i centrum. Pengepolitikken har som bekendt ligeledes væsentlige funktioner at udøve på dette område; men de fremtidige muligheder for at regulere den økonomiske aktivitet via pengepolitikken kan i nogen grad blive begrænset gennem den af EF-samarbejdet følgende liberalisering af ikke-spekulative kapitalbevægelser. Endvidere begrænses de pengepolitiske muligheder af, at det – i Danmark som andet steds – har vist sig umuligt at skabe accept for et renteniveau af den højde, der i et inflationspræget samfund med høje marginalsatser ville være nødvendig på det almindelige penge- og kapitalmarked for at svare til en situation uden inflation.

Analysen i redegørelsens anden del af finanspolitikens virkninger har givet det umiddelbart måske temmelig overraskende resultat, at de offentlige budgetter trods udgiftsbesparelser og forøget skattetryk alligevel har en ekspansiv virkning på økonomien. Resultatet må som fremhævet tages med det forbehold, at der endnu er tale om foreløbige beregninger, og at resultatet endvidere vil være påvirket af, hvordan man i beregningerne afgrænser det offentlige udgiftspolitik. Der hersker imidlertid ingen tvivl om, at finanspolitikken i den aktuelle situation ikke har den konjunkturdæmpende virkning, som bl. a. en kasseoverskudsbetragtning kunne give indtryk af.

Blandt andet som følge heraf er de efterspørgselsdæmpende faktorer i økonomien underlegne i forhold til de efterspørgselsstimulerende. Siden midten af 1972 har der derfor udviklet sig en kraftig økonomisk ekspansion. Med det høje beskæftigelsesniveau, man nu er nået op på, tegner denne ekspansion til i sommer- og efterårsmånederne at ville medføre et stærkt efterspørgselspres med ledsagende inflationspres.

Hvad angår udviklingen på lidt længere sigt, er det allerede nu tilkendegivet, at der for statens vedkommende ikke vil ske generelle forhøjelser af skatte- og afgiftssatserne til næste år. I modsætning til, hvad der har været tilfældet i de foregående år, vil der derfor ikke blive tale om en nævneværdig efterspørgselsdæmpende virkning fra finanspolitikens indtægtsinstrumenter, medmindre den kommunale beskatning forøges kraftigt. En forudsætning for, at den samlede finanseffekt ikke vil virke efterspørgselsstimulerende i 1974, må følgelig være, at der ikke kommer til at udgå nogen nævneværdig ekspansiv virkning fra finanspolitikens udgiftsinstrumenter. I givet fald vil dette

kræve væsentlig større besparelser på de offentlige budgetter i 1974 end de allerede planlagte. I hvert fald er der ikke tvivl om, at såfremt betalingsbalanceunderskuddet ønskes afviklet i løbet af de kommende år, vil dette kræve en meget væsentlig styrkelse af finanspolitikken i forhold til, hvad der er fastlagt indtil nu.

Behovet for yderligere offentlige besparelser vil dog kunne blive påvirket af revisionen af boliglovgivningen og den hermed sammenhængende skatte-lovgivning m. v. Som fremhævet under omtalen af den indenlandske konjunkturudvikling er omfanget af det nuværende boligbyggeri uden sidestykke, og der udgår herfra et kraftigt selvstændigt inflationspres.

Det er karakteristisk for de her omtalte løsningsmuligheder, at de er af ret langsigtet karakter. Da økonomisk-politiske indgreb over for de offentlige udgifter, bortset fra indgreb som de allerede over for offentlige bygge- og anlægsarbejder gennemførte, erfaringsmæssigt er nogen tid om at virke, er der næppe i praksis større muligheder for gennem supplerende foranstaltninger at forhindre tendenserne til efterspørgselspres i sommer- og efterårsmånederne.

Dette understreger på den anden side stærkt nødvendigheden af at arbejde med et langt perspektiv i den løbende tilrettelæggelse af finanspolitikken, jvfr. arbejdet med perspektivplanredegørelserne og med flerårige statsbudgetter samt det indledte budgetsamarbejde mellem stat og kommuner. Det skal i denne forbindelse nævnes, at når den førte finanspolitik ifølge den foretagne analyse ikke har haft de konjunkturdæmpende virkninger, man formentlig i almindelighed har regnet med, skyldes dette, at ændringer i konjunkturafdæmpende retning hidtil hurtigt er blevet afløst af ændringer, der har virket efterspørgselsforøgende og dermed inflatorisk i situationer med fuld beskæftigelse.

Hensynet til at opnå og opretholde både ligevægt på betalingsbalancen og fuld beskæftigelse må tilsige, at man under international højkonjunktur lader betalingsbalanceerhvervene føre an i ekspansionen og holder den indenlandske efterspørgsel tilbage. Som diskuteret i kapitel I skulle omstændighederne netop i 1973 have været usædvanlig gunstige med hensyn til at forlige de to hovedkrav, den økonomiske politik er stillet overfor. For 1974 vil mulighederne i så henseende næppe stille sig helt så gunstigt; men på den anden side er der i øjeblikket intet, der tyder på en afdæmpning af den internationale højkonjunktur i en sådan grad, at dette skulle tale imod, at der for 1974 gennemføres en stram styring af den indenlandske efterspørgsel.

Et andet hovedkrav, der må være opfyldt for at uligevægten i økonomien kan afvikles med den fulde beskæftigelse i behold, er tilstedeværelsen af fornøden international konkurrenceevne. Med eksportstigninger af den størrelse, der er opnået i 1972 og 1973 – stigninger som også vidner om markedsandelsgvinster – kan man trods de gennemførte betydelige lønstigninger næppe i øjeblikket sige, at konkurrenceevneproblemet er et særlig akut problem. Under et i fremtiden sandsynligvis knap så ophedet internationalt konjunkturklima og en fremtidig strammere styring af den indenlandske efterspørgselsudvikling kan konkurrenceevnen imidlertid igen blive bestemmende for mulighederne for at holde fuld beskæftigelse.

I denne sammenhæng er som nævnt også den ændrede kronekurspolitik et væsentligt moment, der understreger nødvendigheden af, at omkostnings- og prisudviklingen holdes i underkanten af udlandets. Samtidig må det erindres, at der er en nær sammenhæng mellem kronekurspolitik og indkomstfordeling. Eksempelvis indebar den danske devaluering i 1967 en delvis redressering af virkningerne af de foregående års stærkere lønstigningstakt i Danmark end i udlandet, idet der i og med devalueringen skete en omfordeling af indkomsterne fra løn til virksomhedsindtjening. Omvendt har den nu stedfundne begrænsede kroneopskrivning, taget for sig, betydet en indkomstomfordeling fra virksomhedsindtjening til lønindkomster. Denne af kroneopskrivningen følgende omfordeling og dermed reallønforbedring er ganske vist af begrænset omfang, men må ses i sammenhæng med de foregående års – tildels stærke – stigning i lønvoten.

Kronekurspolitik og lønfastsættelse må således ses i sammenhæng, ikke blot ud fra et konkurrenceevnesynspunkt, men også ud fra fordelingspolitiske synspunkter.«

*

I tilknytning til denne sammenfatning af baggrundsmaterialet for råds-mødet skal der gives følgende sammenfatning af de synspunkter, der blev givet udtryk for på mødet. Det skal samtidig nævnes, at der som følge af, at landbrugets repræsentanter var forhindrede i at deltage, ikke fandt nogen egentlig drøftelse sted af den i bilaget til redegørelsens første del indeholdte beskrivelse af dansk landbrugs indplacering i EF's landbrugsordninger. Foranlediget af nogle artikler i dagspressen havde Landbrugsraadet imidlertid forud for mødet fremsendt et indlæg om forhandlingsresultatet i Bruxelles den 22.-23. januar 1973 og de danske forhandlinger forud herfor. Disse be-

mærkninger blev gennemgået på rådsmødet, og der blev herunder redegjort for, hvorfor formandskabet i alt væsentligt mente at måtte fastholde indholdet af bilaget. På den givne foranledning er fremstillingen imidlertid søgt klargjort, specielt med hensyn til spørgsmålet om virkningen på beregningen for baconeksporten af udviklingen i verdensmarkedspriserne for korn.

Med hensyn til den i redegørelsen indeholdte konjunkturvurdering var den efterspørgselsinflation, der er ved at tone frem, selvsagt et hovedpunkt i diskussionen. Det blev herunder ikke mindst fremhævet, at det stærke og stigende efterspørgselspres betyder en formindskelse af de ellers netop for tiden ekstraordinært gunstige muligheder for en strukturtilpasning til fordel for betalingsbalanceerhvervene. Man fandt det derfor stærkt beklageligt, såfremt den opfattelse, der er givet udtryk for ovenfor – at der på indeværende tidspunkt næppe er store muligheder for at forhindre et efterspørgselspres i sommer- og efterårsmånederne –, skulle være rigtig. Der blev af bankernes repræsentant i rådet henvist til, at der allerede er sket en pengepolitisk stramning. På denne baggrund måtte man nære stor betænkelighed ved mulighederne af, at pengepolitikken eventuelt kunne tænkes at blive skærpet yderligere. Fra anden side i rådet blev der her overfor givet udtryk for skepsis med hensyn til effektiviteten af den førte pengepolitik.

Med henblik på den ovenfor anførte vurdering af konkurrenceevneproblematikken var der nok tilslutning til, at problemerne bl. a. i betragtning af de stærke lønstigninger i udlandet næppe i øjeblikket kan siges at være særlig akutte. Der var imidlertid en tendens til at fremhæve langtidspunkterne stærkere end gjort i sammenfatningen, herunder konsekvenserne på længere sigt af de i foråret gennemførte overenskomstfornyelser. I tilknytning til denne del af diskussionen blev det samtidig fremhævet, at der er tale om en meget stor variation i de lønforhøjelser, der fremkommer i kraft af overenskomstfornyelserne på det private arbejdsmarked, med de største overenskomstmæssige stigninger for normallønnede kvindelige arbejdere og de laveste stigninger for mandlige, faglærte arbejdere inden for minimallønsområdet.

Til de udløste pristalsportioner og til forhøjelsen af dyrtidsreguleringen blev der fremsat den kommentar, at det hører med i vurderingen af pristalsreguleringen i den aktuelle situation, at prisudviklingen i høj grad har været domineret af udefra kommende levnedsmiddelprisstigninger, der for Danmark som eksportland samfundsmæssigt er udtryk for en velstandsforøgelse.

I tilknytning til diskussionen af konjunktursituationen og betalingsbalance-

udsigterne drøftede man endvidere specielt det i forsyningsbalancen i tabel III.1 indeholdte skøn over lagerudviklingen. Der er her regnet med en lager- og besætningstilvækst i 1973 på 1,4 milliarder kr. Med henvisning til, at der i de foregående år har været en lagernedgang på omkring 2½ milliard, blev det anført, at skønnet på de 1,4 milliarder – selv i betragtning af mulige rationaliseringer på området – formentlig var for lavt. Skulle skønnet vise sig korrekt, måtte man efter denne opfattelse regne med en yderligere lagerindhentning i 1974.

Diskussionen koncentrerede sig derudover især om spørgsmålet om måling af finanspolitikens virkninger, jvfr. redegørelsens anden del. Der blev givet tilslutning til, at arbejdet hermed videreføres og at der i forbindelse hermed afholdes tekniske drøftelser med sekretariaterne i de i rådet repræsenterede organisationer m. v. samt andre interesserede. Med henblik på det fortsatte arbejde blev der rejst spørgsmål om muligheden af at give en tilsvarende belysning af pengepolitikens virkninger og af også at inddrage samspillet mellem skattestigning og lønstigning i analysen.

Det foreløbige arbejde med den finanspolitiske model har som nævnt givet til resultat, at finanspolitikken ikke har haft de efterspørgselsbegrænsende virkninger, man i almindelighed har tillagt den. Hvorvidt finanspolitikken alligevel har været hensigtsmæssig, må bero på en politisk vurdering, idet der, jvfr. redegørelsens side 81, i situationer, hvor beskæftigelses- og betalingsbalancehensyn er vanskelige at forene, og hvor derfor også korttids- og langtidshensyn kan trække i hver sin retning, foreligger et prioriteringsproblem, som ifølge sin natur er af politisk art.

Når specielt betydningen af offentlige udgiftsbesparelser er blevet fremhævet i bl. a. formandskabets redegørelser i de senere år, beror det især på, at udgiftsmultiplikatorerne i almindelighed er væsentlig større end skatte- og afgiftsmultiplikatorerne, jvfr. tabel IV.2 side 71, således at den efterspørgselsdæmpende virkning af en udgiftsbesparelse i almindelighed er væsentlig større end virkningen af en beløbsmæssigt tilsvarende skærpelse af skattepolitikken. Dette hænger også sammen med, at virkningerne af skatte- og afgiftsforhøjelser i større eller mindre grad er blevet neutraliseret gennem nedsat opsparings-tilbøjelighed og gennem samtidige lønreaktioner.

Ud fra et stabiliseringssynspunkt har styring af den indenlandske efterspørgselsudvikling via finanspolitikens udgiftsinstrumenter derfor en række fortrin frem for styring via skatte- og afgiftspolitikken. De offentlige udgifter fastsættes imidlertid først og fremmest ud fra en politisk vurdering af

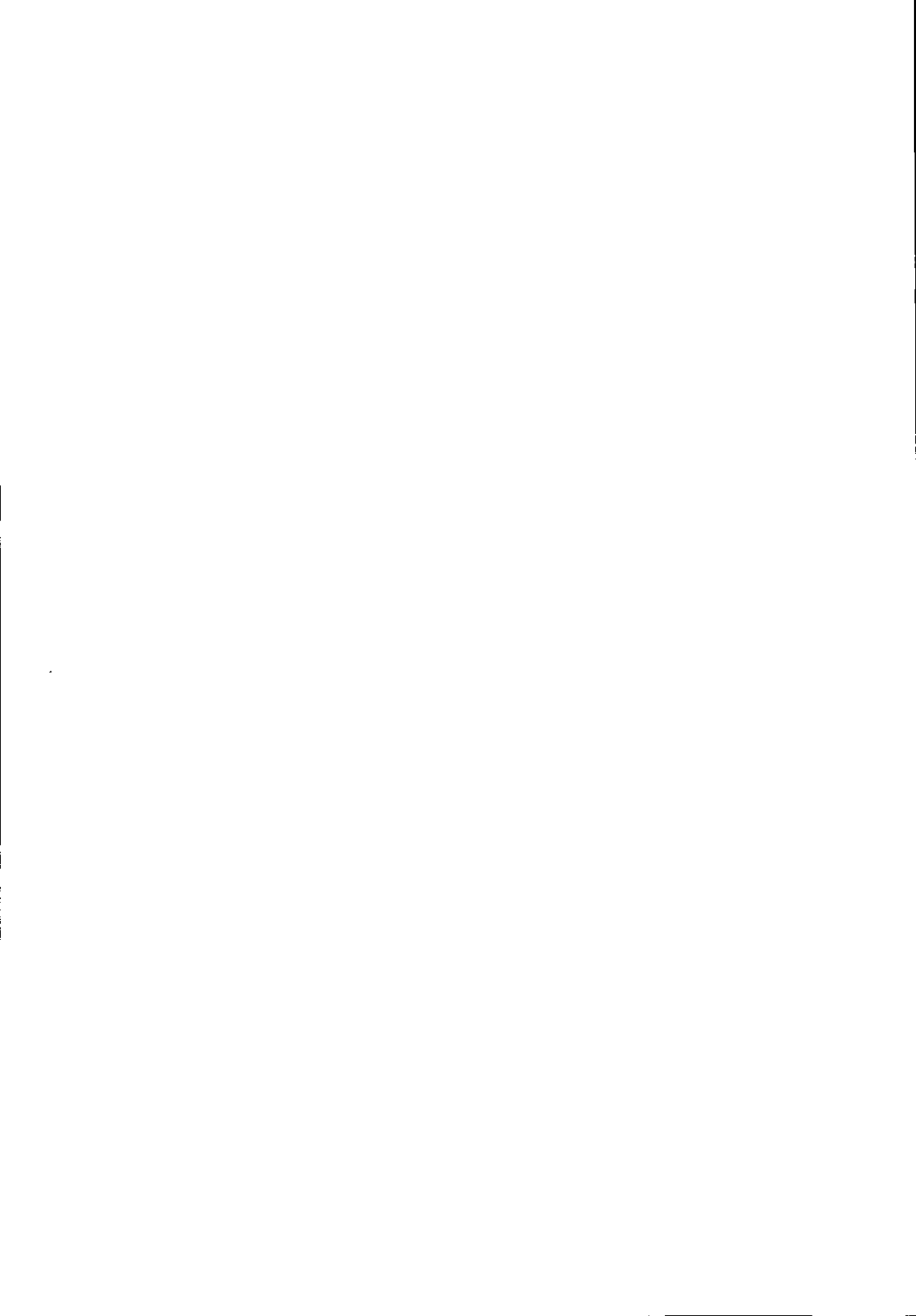
omfanget af de ydelser, der kollektivt bør stilles til befolkningens rådighed. Man kan derfor ikke på rent økonomisk grundlag drage den konklusion, at udgiftsbesparelser nødvendigvis bør prioriteres højere end skatteforøgelser.

København, den 30. maj 1973.

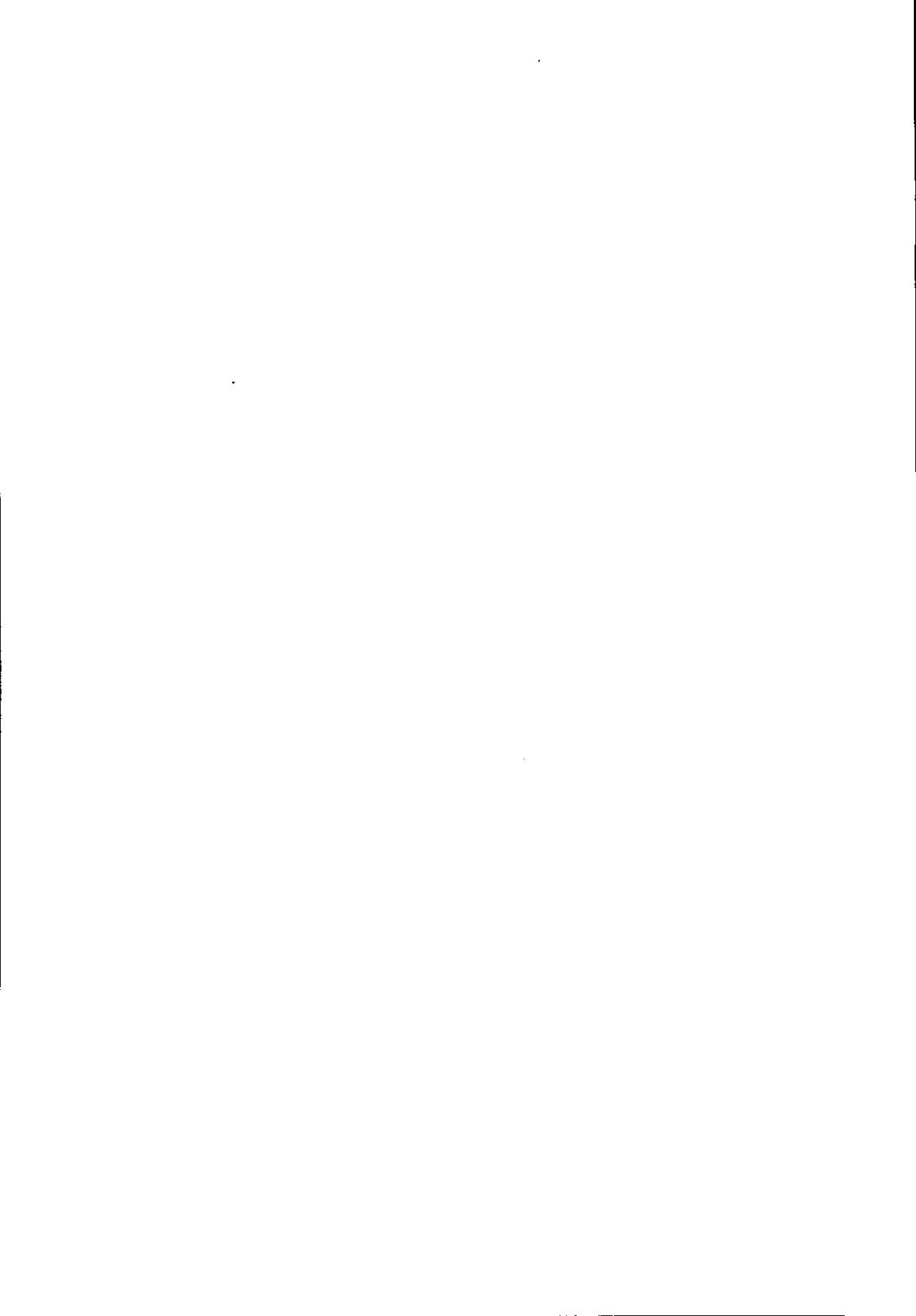
N. V. Skak-Nielsen

J. Vibe-Pedersen

Anders Ølgaard

Den økonomiske situation

I

De udenrigsøkonomiske vilkår Konjunkturforhold og prisvilkår m. v.

1. De ydre forudsætninger for dansk økonomi er i 1973 usædvanlig gunstige. Dels betyder Danmarks medlemskab af EF en markant yderligere forbedring af de i forvejen gennem 1971/72 væsentligt forbedrede afsætningsvilkår for landbrugseksporten. Dels er der ved den forstærkede internationale konjunkturopgang skabt yderligere forbedrede afsætningsmuligheder for den danske industrieksport. De stedfundne valutakursændringer har ganske vist betydet en svækkelse af indtjeningsmulighederne for de industrigrene, der har en stor eksport til lande med devaluerede valutaer (U.S.A., England, Sverige og Italien) eller hvis eksportpriser af andre grunde er aftalt i dollar eller pund. På tilsvarende måde griber specielt dollarens devaluering ind i fragtindtjeningen og svækker derved virkningerne for de danske fragtindtægter af det klare opsving, der i takt med konjunkturopgangen er sket i fragtraterne. Samtidig er imidlertid revalueringen af D.M., yen og enkelte andre valutaer til fordel for dansk industri, og ved en samlet afvejning er der anledning til at fremhæve, at de kriser valutamarkederne har været igennem, ikke har ført til kriser for den internationale handel. Stigningen heri er tværtimod fortsat i uformindsket takt. Meget tyder endda på, at der i 1973 kan blive tale om én af de hidtil kraftigste stigninger i verdenshandelen, ikke blot værdimæssigt – hvilket måtte ventes allerede på grund af den verdensomspændende inflation – men også i mængder. At denne udvikling har kunnet finde sted i en periode med temmelig urolige valutaforhold, uanset den usikkerhed dette giver, er i sig selv et kraftigt vidnesbyrd om styrken i den internationale konjunkturopgang.

2. Over for disse afgørende forbedringer, der for landbrugseksportens vedkommende er nærmere omtalt i et bilag om de ændringer, der pr. 1.2 1973 er sket i afsætningsvilkårene som følge af EF-medlemskabet, står dog en række

»modposterings«. De vigtigste af disse står i forbindelse med den interne efterspørgselsudvikling, der omtales i kapitel III. Som dér omtalt er det sandsynligt, at en fortsættelse af den nuværende stigningstakt i den indenlandske efterspørgsel efterhånden vil komme til at gå ud over industrieksporten, selv under den optimistiske antagelse, at afsætningsvilkårene i udlandet forbliver lige så gunstige, også ud over 1973, som i øjeblikket.

Andre »modposterings« vedrører de rent ydre forhold. Foran er omtalt de negative virkninger, valutakursændringerne har for dele af industrien og med hensyn til at begrænse stigningen i fragtindtjeningen. Derudover kan især peges på den stigning i råvarepriserne, som den internationale konjunkturofgang har trukket med sig.

3. Udviklingen i råvarepriserne har siden efteråret 1972 – for nogle varer siden begyndelsen af 1972 – været præget af overordentlig kraftig stigning, både hvad angår råvarer til industri og landbrug. Det skal eksempelvis nævnes, at der for varer som uld og oliekerer skete en fordobling af priserne i løbet af 1972, og at kobbernoteringerne siden efteråret 1972 er steget med op imod 50 pct., medens stålpriserne i foråret 1973 ligger fra 25 til 35 pct. over priserne i efteråret. Der er her tale om de løbende prisnoteringer. Ind til den seneste tid er den faktiske import sket til de temmelig trykkede priser, der var gældende i omkring et par år forud for prisopgangen. Dette var en medvirkende årsag til betalingsbalanceforbedringen i 1972. I 1973 vil råvareprisstigningerne derimod slå effektivt igennem i importen, og selve forsinkelsen i »gennemslaget« bevirker, at virkningen antagelig vil holde sig endnu en tid, selv om det senere på året skulle komme til en vending i råvarepristendenserne. Ved en bedømmelse på grundlag af de internationale råvarenoteringer, der fastsættes i dollar eller pund, må det dog tages i betragtning, at valutakursforskydningerne virker dæmpende ind på stigningen i de danske importpriser.

4. I Økonomisk Oversigt, marts 1973, fra Det økonomiske Sekretariat er der givet en udførlig belysning af det hidtidige og forventede internationale konjunkturforløb. Der skal derfor her kun fremdrages nogle få hovedsynspunkter på dette forløb.

Der er herved først anledning til påny at fremhæve, at 1973 internationalt bliver et udpræget ekspansionsår, idet de fleste lande i Vesteuropa forudser en forøgelse i den samlede produktion på mellem 5 og 6 pct., U.S.A. over 6

pct. og Japan ikke mindre end 10–11 pct. De vigtigste undtagelser fra dette generelle mønster er, set med danske øjne, Sverige og Norge, hvor der forudses vækstrater på henholdsvis ca. 4 og ca. 4½ pct. I begge tilfælde er der imidlertid tale om en forøgelse af væksten i forhold til de foregående år, for Sveriges vedkommende afspejlende en forventning om klar acceleration oven på en langvarig stagnation. I overensstemmelse hermed forudser også Sverige og Norge et betydeligt opsving i deres import, for Sveriges vedkommende i øvrigt et særlig stort opsving på for Danmark så betydningsfulde områder som maskiner, tekstil og beklædning. For den omfattende danske industrieksport til Sverige skulle disse udsigter kunne opveje de negative virkninger af, at der i forbindelse med valutakursændringerne har fundet en opskrivning sted af den danske krone i forhold til den svenske.

For flere lande i Vesteuropa, derunder nok især Tyskland, betyder vækstrater af den angivne størrelse, at man bevæger sig hen imod en pressituation, der blandt andet kan forventes at slå ud i en betydelig importstigning. En tilsvarende vurdering ses ofte anført for U.S.A.'s vedkommende, idet der på trods af den endnu store arbejdsløshed forudses mangel på arbejdskraft på en lang række områder. Som et væsentligt generelt træk i det internationale konjunkturbillede kan det derfor fastslås, at dette præges af efterspørgselspres efter industriprodukter, både til forbrug og investeringer. Den øjeblikkelige situation skulle således være ekstraordinært gunstig med henblik på den nødvendige omstilling af dansk økonomi i retning af en endnu stærkere eksportorientering.

5. Forsøger man på at vurdere tendenserne i international økonomi på noget længere sigt, er det vanskeligere at fastholde en helt tilsvarende optimisme, hvad angår andre landes importefterspørgsel. Selv om der i øjeblikket ikke er udsigt til noget egentligt omslag i den internationale højkonjunktur, er der meget der tyder på, at dennes styrke vil kulminere et stykke ind i 1974, i hvert fald hvad U.S.A. og Vesteuropa angår.

6. Den kraftige amerikanske konjunkturopgang har i væsentlig grad været et resultat af en konjunkturstimulerende økonomisk politik. Det nye statsbudget (eller rettere føderale budget) følger en væsentlig mere restriktiv linie end i de foregående år, idet der sker væsentlige begrænsninger i tidligere forudsete udgiftsstigninger. Samtidig er der bebudet udgiftsloft også for de kommende år. Som resultat heraf og af en efterhånden ret stram pengepolitik regnes der

med en vis afdæmpning af den økonomiske vækst i løbet af andet halvår 1973.

Den mere restriktive linie i finanspolitikken er bl. a. et udtryk for en vis vægtforskydning i den økonomiske politik, idet der samtidig er blevet slækket på den direkte pris- og lønkontrol. Bevarelse af den høje grad af omkostnings- og prisstabilitet, der blev opnået i 1972, er fortsat et hovedmål for den økonomiske politik. Med slækkelse af den direkte kontrol må der for at realisere dette mål lægges større vægt på indirekte virkemidler i form af en strammere finans- og pengepolitik.

Betalingsbalancehensyn synes indtil de nye valutakriser i februar kun at have spillet en begrænset rolle for udformningen af den økonomiske politik i U.S.A. Den kombination af stort underskud i det løbende handelssamkvem med udlandet og samtidig store amerikanske investeringer og kapitalplaceringer i øvrigt i andre lande, der i de senere år har karakteriseret amerikansk udenrigsøkonomi, ville i andre lande have ført til en tømning af valuta-reserverne som ville have tvunget til drastiske indgreb over for betalingsbalanceunderskuddet. Som reservevalutaland har U.S.A. i stedet kunnet finansiere sit underskud (i 1971 ca. 30 milliarder dollars, i 1972 ca. 10) med sin egen valuta. Dette har til gengæld skabt betydelige problemer i bl. a. Vesteuropa, både med hensyn til uroen på valutamarkederne og på det pengepolitiske område.

7. Med to på hinanden følgende devalueringer på tilsammen godt 20 pct. i forhold til den tidligere guldværdi (omkring 15 pct. i forhold til et vejet gennemsnit af andre valutaer) og med en i forhold til udviklingen i Europa meget høj grad af omkostnings- og prisstabilitet i 1972 (lønstigninger på 5-6 pct. og prisstigninger på omkring 3 pct.) er U.S.A.'s internationale konkurrenceevne blevet væsentligt forbedret. Det forekommer derfor sandsynligt, at underskuddet på den amerikanske betalingsbalances løbende poster i fremtiden vil være faldende¹. Dette vil i sig selv få en afdæmpende virkning på konjunktursituationen blandt andet i Vesteuropa, hvor der som en indirekte virkning også må regnes med intensiveret japansk konkurrence.

1. Overgangsvis kan den modsatte virkning dog tænkes, idet en devaluering umiddelbart fører til en stigning i importudgifterne, regnet i det devaluerende lands valuta, medens det tager nogen tid, før den slår igennem i eksporten og i importmængderne. Bl. a. som følge af sådanne forhold vil der fortsat være risiko for nye internationale valutakriser.

8. Selv når man ser bort fra sådanne udefra kommende konjunkturpåvirkninger, må der på lidt længere sigt regnes med, at der vil finde en afdæmpning sted af konjunkturopgangen i Vesteuropa. Inflationsproblemet er meget påtrængende i alle de vesteuropæiske lande og skaber et pres for at gribe ind med konjunkturdæpende forholdsregler, bl. a. fordi man i nogle lande klarere end i Danmark kan konstatere, at bestemte samfundsgrupper, herunder pensionisterne, bliver stillet ringere på grund af inflationen. Dette er eksempelvis blevet fremhævet i diskussionen i både England og Tyskland.

I Tyskland er der nu truffet en række konjunkturdæpende foranstaltninger. I England er finanspolitikken derimod fortsat stærkt ekspansivt orienteret. Inflationsproblemet, der har været ganske særlig påtrængende i England, søges i stedet angrebet ved direkte løn- og priskontrol. Da den opgang, der har fundet sted i England, har trukket en meget stærk importstigning med sig og bytteforholdet i udenrigshandelen samtidig er blevet kraftigt forringet, er der imidlertid påny sket en væsentlig forringelse af den engelske betalingsbalancestilling. Det synes på denne baggrund nærliggende at regne med muligheden af, at det relativt hurtigt kan blive nødvendigt for England igen at slå ind på en konjunkturbremsende politik.

II

De udenrigsøkonomiske vilkår Internationale valutaforhold

1. På baggrund af de gentagne internationale valutakriser og af den nyorientering, der i forbindelse hermed har fundet sted med hensyn til dansk valutakurspolitik, kan det være hensigtsmæssigt at foretage en nøjere gennemgang af valutaforholdene, end det er sket i tidligere redegørelser. I det følgende omtales valutaforholdene derfor ikke blot set fra en dansk synsvinkel, men også i en bredere international sammenhæng.

2. Svarende til krisernes dramatiske forløb har mange af de kommentarer, der har været fremsat om krisernes virkninger, haft et dramatisk præg. Det er således en udbredt opfattelse, at hele det grundlag, det internationale betalingsmekanisme har bygget på siden den anden verdenskrig, nemlig Bretton Woods-aftalerne af 1944, hermed er brudt definitivt sammen, og at alternativet hertil må være et system hvor alle valutaer flyder i forhold til hinanden – eventuelt dog med visse internationalt aftalte »færdselsregler« for flydningen. Efter denne opfattelse er der også tale om et sammenbrud – i hvert fald indtil videre – for planerne om at videreudvikle EF til en økonomisk og monetær union (valutaunion). Dette kan ses som ét yderpunkt i det spektrum af vurderinger, der er fremkommet på baggrund af valutakriserne i foråret. Heroverfor står som et andet yderpunkt, at den generelle internationale valutareform, der forhandles om, fortsat må være baseret på Bretton Woods-systemets princip om faste, men justérbare valutakurser. Imellem disse to yderpunkter har man en række planer, baseret på begrænset flydning, såkaldt glidende paritetstilpasning o. lign. Det system, Danmark deltager i sammen med en række andre lande inden for og uden for EF, kan ses som en sådan mellemform, baseret på fælles flydning udadtil og følgelig begrænsede kursudsving mellem deltagerne indbyrdes, jvfr. nedenfor. Bortset fra, at der ikke er noget fast »loft« eller »gulv« for de fælles udsving i deltagerlandenes va-

litaer i forhold til bl. a. dollaren, og bortset fra at deltagerkredsen er forskellig fra tidligere, er systemet det samme som fastlagt ved det valutasamarbejde, der – med de daværende ansøgerlande som deltagere – blev aftalt inden for EF i foråret 1972 som første etape i tilvejebringelsen af en valutaunion. England (og overgangsvis også Danmark) trådte kort efter ud af systemet, og siden februar 1973 står også Italien uden for, medens til gengæld Norge og Sverige er kommet med i systemet. – Man kan på dette grundlag næppe sige, om valutaunionen er kommet nærmere en realisering.

3. Der skal ikke her gås ind på de lidt mere langsigtede problemer omkring en generel international valutareform¹ til afløsning af Bretton Woods-aftalerne, hvilket som nævnt er det system, det hidtidige internationale betalings-samkvem har bygget på. Til belysning af de seneste års udvikling skal de vigtigste af de hidtidige afvigelser fra Bretton Woods-systemet (IMF-systemet) imidlertid kort skitses.

4. Bortset fra små udsving i de daglige kursnoteringer, jvfr. nedenfor, byggede systemet på faste valutakurser, der principielt kun kunne ændres i tilfælde af, at et land befandt sig i en mere dybtgående uligevægt. Et af de oprindelige hovedformål var at forhindre konkurrerende devalueringer, som man havde set det i 30'erne. Specielt på baggrund af Englands uheldige erfaringer med forsøget på at fastholde pundkursen i midten af 1960'erne og af de seneste års erfaringer med omfattende spekulative kapitalbevægelser er fastkurssystemet imidlertid blevet udsat for voksende kritik og har altså heller ikke vist sig holdbart.

Realøkonomisk kan flere sæt problemer ved et strikte fastkurssystem eller et system med faste, men justerbare kurser siges at være trådt stærkere frem i de senere år: for det første vanskeligheden ved at fastsætte kurser, der korrekt afspejler forskelle i valutaernes styrke på fastsættelsestidspunktet; for det andet problemerne ved derefter at sikre en sådan parallelitet i landenes økonomiske udvikling, derunder udviklingen i deres løn- og prisniveau, at

1. Et hovedproblem herved er spørgsmålet om en eventuel etablering af en ny international reservevaluta, der kan overtage dollarens og pundets rolle i så henseende, jvfr. at specielt dollarens stilling som reservevaluta har skabt problemer for omverdenen. I denne sammenhæng og som led i planerne om en europæisk valutaunion har der også været arbejdet med planer om etablering af en europæisk »parallel-valuta«.

kursrelationerne vedvarende er i balance. Dertil kommer, at valutakursproblematikken stiller sig forskelligt i relation til forskellige typer af valuta-transaktioner: de løbende betalingsbalanceposter, de langfristede kapitalbevægelser og de spekulative. Specielt begunstiger fastkursystemer spekulative kapitalbevægelser. Det er under et system, der bygger på faste kurser, ikke forbundet med nogen egentlig tabsrisiko (bortset fra eventuelt rentetab) at spekulere i opskrivning eller nedskrivning af en valuta, idet det altid vil være muligt at forudse, i hvilken retning et lands valutakurs i givet fald vil ændre sig. Risikoen ved at spekulere i en ændring begrænser sig derfor til, at der eventuelt ikke opnås nogen fortjeneste, fordi den pågældende valuta viser sig i stand til at modstå spekulatøren. Det tab, der modsvarer spekulationsgevinsten, vil især blive lidt af de centralbanker, der har opkøbt de valutaer, hvis internationale værdi forringes ved valutakursforandringen.

Under flydende valutakurser er der ikke samme mulighed for at forudsige resultatet af en spekulation; der er her både chance for gevinst og risiko for tab, hvilket i sig selv vil lægge en dæmper på spekulationens omfang.

5. De anførte forhold dannede baggrunden for, at man ved rekonstruktionen af IMF-systemet i *december 1971* (efter en periode hvor en lang række ledende valutaer havde været flydende) vedtog et større mål af fleksibilitet end hidtil – en hældning over imod flydende kurser.

Efter de tidligere gældende regler for deltagerne i Den internationale Valutafond (IMF) skulle de daglige udsving i deltagerlandenes kurser over for dollar holdes inden for et interval på højst een pct. over, respektive under den til IMF anmeldte parikurs¹. Dette indebar, at der var tale om en »tunnel« på 2 pct. inden for hvilken deltagerlandenes dollarkurser kunne variere, hvoraf igen fulgte, at de indbyrdes kurser mellem to deltagerlande² maksimalt kunne variere med op til 4 pct. (i tilfælde af at ét deltagerlands valuta bevægede sig til fra bund til top over for dollar, og et andet land samtidig bevægede sig fra top til bund).

På Washington-konferencen i december 1971 (»the Smithsonian Agreement«) blev det besluttet at tunnelens bredde skulle udvides fra 2 til 4½ pct., nemlig 2¼ pct. på hver side af deltagerlandenes nye dollarkurs. I hen-

1. Deltagerne i den særlige, nu ophævede europæiske valutaoverenskomst EMA havde forpligtet sig til kun at tillade kursudsving på plus/minus ¾ pct. af parikursen over for dollar.

2. Excl. U.S.A. i hvis valuta de øvrige kurser som nævnt var noteret.

hold til denne aftale skulle kurserne mellem bl. a. de europæiske valutaer således i ekstreme tilfælde kunne variere med op til 9 pct. Systemet levnedes med andre ord plads for ret betydelige valutakurstilpasninger.

Som led i tilnærmelsen til en valutaunion besluttede EF-landene og ansøgerlandene imidlertid i foråret 1972 at indsnævre deres maksimale indbyrdes kursafstand til $2\frac{1}{4}$ pct. Samtidig med denne indsnævring af den indbyrdes kursafstand ønskede man imidlertid i fællesskab at kunne udnytte de ved Washington-aftalen skabte muligheder for kursudsving over for dollar og andre tredjelandsvalutaer. Dette førte til systemet med »slangen i tunnelen«, hvor slangens bredde ($2\frac{1}{4}$ pct.) repræsenterede båndet for EF-landenes indbyrdes kursafstand, medens udnyttelsen af Washingtonaftalens mulighed for udsving over for dollar m. v. skete ved, at slangen kunne bevæge sig inden for tunnelen¹.

6. Det nye system holdt kun til *juni 1972*, da England efter et kraftigt spekulativt pres mod pundet gjorde dette flydende og dermed trådte ud af både slangen og tunnelen, medens Danmark blev i tunnelen, men midlertidigt (til efter folkeafstemningen i oktober 1972) opgav bindingen til slangen. De nye valutakriser, der indtrådte i *februar 1973*, førte til, at tunnelen blev sprængt som følge af, at valutaerne flyder i forhold til dollar. Således kan slangen siges at have sprængt sig ud af tunnelen for de lande, der herefter er med i slangen, dvs. deltager i den fælles flydning. Ændringen består i, at der ikke længere er faste ydergrænser for kursudsving over for dollar. Den fælles flydning over for dollar kan dog ikke siges at være nogen helt fri flydning, idet slangens beliggenhed i forhold til dollar m. v. må være påvirket af en fælles centralbank-politik i deltagerlandene.

7. I den periode med fælles flydning, der er forløbet indtil nu (april/maj) er dollarkursen påny blevet rettet op, hvilket harmonerer med det i kapitel I an-

1. Uden udnyttelse af Washington-aftalens svingningsmuligheder udadtil kunne indsnævringen af EF-valutaernes kursafstand teknisk enklere være sket ved, at hvert af EF-landene begrænsede sine egne kursudsving i forhold til dollar til halvdelen af »EF-marginen« dvs. $1\frac{1}{8}$ pct. Der ville i så fald have været tale om et fast »rør« inden for tunnelen, jvfr. også omtalen ovenfor af den særlige EMA-aftale. Til gengæld ville mulighederne for, at Europa-valutaerne og dollaren kunne forskyde sig i forhold til hinanden være blevet mere begrænsede.

Ved sammenligning med denne mulighed ses det, at allerede EF-aftalen i foråret 1972 indebar et begrænset element af fælles flydning (slangens bevægelse i tunnelen).

førte om udviklingen i U.S.A.'s konkurrenceevne, og med at mulighederne for spekulation er mindre under flydning. Som ligeledes anført i kapitel I er det dog et usikkerhedsmoment i forbindelse med bedømmelse af udsigterne for den fremtidige udvikling i dollarkursen, at der på kort sigt er mulighed for en forværring af det amerikanske betalingsbalanceunderskud. Dertil kommer, at også en fortsat overvægt for U.S.A.'s kapitalanbringelser i omverdenen i forhold til kapitalstrømmen den modsatte vej kan føre til, at dollaren påny kan komme under pres. Såfremt dette bliver tilfældet vil det styrke den amerikanske konkurrenceevne i bl. a. Vesteuropa og dermed kunne lægge en dæmper på konjunkturudviklingen i Vesteuropa. I det omfang, en sådan udvikling eventuelt kan tænkes at fremkomme alene som følge af kapitaleksport fra U.S.A., repræsenterer det et særlig stort problem, der er egnet til at understrege vigtigheden af en videregående international valutareform.

8. Indadtil forudsætter det valutapolitiske samarbejde mellem deltagerne i den fælles flydning, at centralbankerne intervenserer på valutamarkedene for at holde kursafstandene inden for de aftalte grænser. Dette indebærer igen, at landene må yde hinanden valutakreditter. På længere sigt afhænger systemets opretholdelse blandt andet af lønudviklingen i deltagerlandene i relation til den samtidige udvikling i produktiviteten, af penge- og finanspolitikken m. v. Forløber udviklingen i de nævnte henseender tilstrækkelig parallelt – for Danmarks vedkommende skal penge- og finanspolitikken være mere tilbageholdende og lønstigningen pr. produceret enhed mindre end i de andre deltagerlande, for at betalingsbalanceunderskuddet kan reduceres ved fuld beskæftigelse – vil den fælles flydning kunne opretholdes uden at give anledning til spændinger. Såfremt der ikke er en tilstrækkelig parallelitet, må der forudses nye ændringer af valutakursrelationerne mellem deltagerne i den fælles flydning. Heraf følger samtidig, at der kan være en vis risiko for spekulation i kursændringer mellem deltagerlandene. Den skærpelse af kontrollen med kapitalbevægelser, der i øjeblikket finder sted i en række lande, må blandt andet ses på denne baggrund.

9. Under de senere års internationale valutakriser har problemerne omkring den danske kronens internationale værdi præsenteret sig for Danmark på en ny måde, hvor politikken med hensyn til kronens kurs har måttet fastlægges ud fra en videre kreds af hensyn end tidligere.

Der er siden den anden verdenskrig sket to formelle pund-devalueringer,

Tabel II.1: Udviklingen i de vigtigste danske valutakurser 1966-1973.

	ultimo 1966	ultimo 1967	ultimo 1968	ultimo 1969	ultimo 1970	ultimo 1971	ultimo 1972	24/4 1973
New York	691.56	746.25	750.10	749.20	748.90	706.15	684.70	622.00
London	1928.25	1796.00	1789.00	1798.90	1792.60	1804.00	1605.00	1543.50
Frankfurt a. M.	173.89	186.72	187.70	203.15	205.37	216.12	213.92	219.45
Stockholm	133.61	144.75	145.01	145.16	145.15	145.52	144.43	137.59
Oslo	96.76	104.54	105.07	104.94	105.04	105.43	103.15	105.07
Paris	139.76	152.05	151.72	134.85	135.72	135.35	133.85	136.40
Zürich	159.84	172.63	174.42	173.53	173.57	180.33	181.58	191.95
Amsterdam	191.36	207.55	208.10	206.71	208.38	217.67	212.33	210.53
Tokyo	1.93	2.08	2.12	2.12	2.11	2.27	2.29	2.36

hvortil kommer den i juni 1972 indledte flydning, under hvilken pundkursen to gange har skiftet niveau. I forbindelse med pundets devalueringer i 1949 og 1967 blev kronens internationale værdi ligeledes nedskåret - i 1967 dog kun halvt så meget som pundet, jvfr. tabel II.1. Ved de senere dollar-devalueringer samt de-facto-devalueringen af pundet med henved 10 pct. i løbet af andet halvår 1972 og yderligere nogle procent i februar 1973 er kronens paritet derimod blevet fastholdt¹. Pundets kurs, regnet i kroner, er under denne udvikling faldet fra oprindelig 19,36 kr. pr. pund sterling til nu ca. 15,40 kr. og dollarkursen fra 7,50 kr. (1967-1971) til nu omkring 6,20 kr. (medio april). Selvom der samtidig er sket en kursstigning for valutaer som D.M., schweizerfranc, gylden, yen med flere valutaer har der netto fundet en beskeden opskrivning sted af kronens internationale værdi, når man gør resultatet af rækken af valutakursændringer op under hensyn til de enkelte landes relative betydning for Danmarks udenrigshandel. Der er således sket en omorientering fra, at kronen har fulgt de svagere valutaer til at den nu følger de stærkere valutaer.

10. Nyorienteringen i den danske valutakurspolitik må ses i snæver sammenhæng med EF-medlemskabet, uden hvilket man måtte have forventet en kronenedskæring af mindst samme størrelsesorden som pund-devalueringen. Sammenhængen med EF-medlemskabet kommer også frem derved, at helt bortset fra den afgørende forskel i Danmarks udenrigsøkonomiske vilkår i de to markedssituationer har en punddevaluering på grund af EF's markedsordninger ikke længere samme betydelige indflydelse på landbrugets eksportind-

1. Den centralkurs, der blev fastsat som led i Washington-aftalen december 1971, indebar dog en 1 0/0's nedskæring af kronen i forhold til S.D.R. og regningsenheder.

tjening som tidligere, jvfr. redegørelsen i bilaget. Derudover er nyorienteringen bl. a. muliggjort gennem de valutakreditter, der ydes inden for EF. Medens disse forhold forklarer, hvorfor det har været muligt at gennemføre en nyorientering i kronkurspolitikken, må ønsket herom fra dansk side dels ses i forbindelse med interne stabiliseringshensyn kombineret med stærke politiske præferencer for at hævde kronkursen, dels med for Danmark tungtvejende hensyn til ikke at udsætte EF's landbrugsordninger for de ekstra komplikationer, separat flydende kurser fører med sig, jvfr. bilaget, dels endelig med en række videregående hensyn til EF-samarbejdet.

11. Uanset den forbedring af de udenrigsøkonomiske vilkår, herunder muligheden for valutabistand under valutakriser, der er opnået gennem medlemskabet, beror mulighederne for at opretholde den ændrede kronkurspolitik på længere sigt på styrken i den interne økonomi sammenlignet med økonomien hos de øvrige deltagere i den fælles flydning. Det er således afgørende, at finans- og pengepolitikken er i overensstemmelse med præferencer og hensyn i forbindelse med kronkurspolitikken. Af hensyn til bevarelse af den fulde beskæftigelse er det ikke mindre afgørende, at også løn- og prisudviklingen afstemmes efter den stedfundne nyorientering, hvorunder Danmark har valgt at følge de stærkeste af EF-valutaerne.

III

Hovedtræk af den indenlandske konjunkturudvikling

1. I tabel III.1 er i form af en forsyningsbalanceopstilling givet en vurdering af det sandsynlige økonomiske forløb fra 1972 til 1973 som dette tegner sig på basis af de indtil udgangen af april foreliggende oplysninger om konjunkturforløbet og de faktorer, der påvirker dette. Til sammenligning er i oversigten medtaget de nu foreliggende nationalregnskabstal vedrørende udviklingen i 1971 og 1972. Herudover er i tabel III.2 vist en sammenligning mellem forløbet i 1972 som registreret i nationalregnskabsstatistikken og de forudsigelser vedrørende 1972, som var indeholdt i den konjunkturoversigt formandskabet fremlagde i begyndelsen af 1972¹. Som det ses heraf, og som det nærmere er diskuteret i tillægget til redegørelsen om økonomisk demokrati², afveg den økonomiske udvikling i 1972 på nogle punkter fra den nævnte prognose. Den væsentligste afvigelse vedrørte betalingsbalanceudviklingen, hvor der var forudset et underskud af størrelsesordenen 3 milliarder kr., mens det faktiske underskud blev på godt 700 mill. kr.

Denne og andre afvigelser er egnede til at fremhæve den usikkerhed, der er knyttet til ikke mindst korttidsprognoser, når man vælger at give disse en præcis talmæssig udformning – et forbehold der naturligvis i høj grad må have i tankerne ved bedømmelsen af 1973-forudsigelserne. Især med hensyn til betalingsbalanceskønnene er det nødvendigt at understrege, at der her er tale om en post i forsyningsbalancen, hvor de usikkerhedsmomenter, der knytter sig til dennes enkelte elementer, herunder ikke mindst lagerudviklingen og prisudviklingen for im- og eksport, vil kunne summere sig op. To af de væsentligste afvigelser mellem forhåndsskøn og faktisk forløb i 1972 bestod netop i den uforudsete fortsættelse, endda i forstærket takt, af det foregående års betydelige lagernedbygning samt den ikke forudsete kraftige forbedring

1. *Dansk Økonomi foråret 1972*, København, marts 1972.

2. *Økonomisk demokrati i samfundsøkonomisk belysning*, København, november 1972.

af bytteforholdet i udenrigshandelen (forholdet mellem udviklingen i eksport- og importpriser). Forbedringen af bytteforholdet var tildels forårsaget af, at en del af den midlertidige importafgift i praksis blev båret af de udenlandske leverandører¹. Samtidig blev den internationale konjunkturopgang stærkere end almindeligt antaget i begyndelsen af 1972, hvad der sammen med markedsandelsgevinster førte til en større fremgang for industrieksporten end skønnet i formandskabets 1972-prognose.

Der kan yderligere være anledning til at fremhæve, at sidste års forårsrapport meget stærkt undervurderede stigningen i parcelhusbyggeriet, der i 1972 antog et omfang som afveg fra alle hidtil kendte proportioner. Spørgsmålet om årsagerne hertil er nærmere diskuteret nedenfor. Det skal her nævnes, at en medvirkende årsag var »hamstringstendenser« i forbindelse med de ændrede momsrefusionsregler, medens forhåndsskønnene var baseret på en forudsætning om uændret politik. Af samme grund havde man heller ikke regnet med faldet i de offentlige investeringer, der skyldtes den i maj 1972 besluttede reduktion i statens investeringer (10 pct.'s nedskæring i forhold til de budgetterede investeringer for 1972-73) og den tilsvarende begrænsning i de kommunale investeringer, som regeringen og de kommunale organisationer i august måned blev enige om at tilstræbe.

2. Selv om der følgelig påny er anledning til at fremhæve, at 1973-skønnene, således som de er præsenteret i tabel III.1, uundgåeligt må være behæftet med en betydelig usikkerhedsmargin, hersker der ingen tvivl om selve grundtendenserne bag tallene – nemlig en meget kraftig opdrift både i den reale aktivitet, i inflationstendenserne og i betalingsbalanceunderskuddet. Drivkræfterne bag denne udvikling er en sammenfaldende stigning i både eksport, erhvervsmæssige investeringer, boligbyggeri og privat og offentligt forbrug med heraf affødt importstigning og med en yderligere éngangstilpasning af importen til dækning af den »lager-manko«, der er opstået ved at der to år i træk er blevet trukket kraftigt på de eksisterende varelagre.

Da der i Økonomisk Oversigt, marts 1973, fra Det økonomiske Sekretariat findes en detaljeret belysning og vurdering af dansk økonomi 1972 og 1973, skal omtalen her gøres forholdsvist kortfattet med hovedvægt på de punkter, hvor skønnene afviger fra Økonomisk Oversigt, eller hvor der siden er kommet nye træk til i udviklingen som spareforliget og de nye overenskomster.

1. Dette er bl. a. vurderet ud fra en sammenligning mellem de for Danmark og Sverige konstaterede importprisstigninger.

Tabel III.1. Hovedposter på forsyningsbalancen

	Nationalregnskabsstal			Realstigning over året før		Prisstigning over året før	
	1970	1971	19721	1971	19721	1971	19721
		mia. kr.			pct.		pct.
Privat forbrug	71.5	76.7	84.3	2.0	3.0	5.2	6.7
Kollektivt forbrug	23.8	28.5	33.2	6.6	7.2	12.7	8.5
Private faste investeringer	25.4	27.3	31.0	1.0	4.3	6.1	9.2
Off. faste investeringer	10.2	11.2	11.9	2.8	-2.2	7.0	8.6
Lager- og besætningsændringer	0.2	-1.0	-1.6				
Ialt indenlandsk efterspørgsel	131.1	142.7	158.8	1.9	3.4	6.8	7.6
Eksport af varer og tjenester ³⁾	34.6	38.8	43.3	8.5	7.4	3.3	4.1
Samlet efterspørgsel	165.7	181.5	202.1	3.3	4.3	6.0	6.8
Import af varer og tjenester	37.8	40.6	42.2	2.0	3.5	5.2	0.5
Bruttonationalprodukt	127.9	140.9	159.9	3.7	4.5	6.2	8.6
Afgifter netto	15.3	16.6	19.9				
Bruttofaktorindkomst	112.6	124.3	140.0	3.9	4.7	6.3	7.5
Overskud på vare- og tjenestebalancen (excl. Færøerne og Grønland)	-3.2	-1.8	1.1				
Overskud på betalingsbalancens løbende poster (incl. Færøerne og Grønland)	-3.9	-3.2	-0.7				

1. Foreløbige tal.

2. Skøn.

3. Eksportskønnet for landbrugsvarer og konserveres 1973 inkluderer udligningsstilskud (netto) fra FEOGA.

Anmærkning: Forsyningsbalancen er opstillet for Danmark excl. Færøerne og Grønland. Ved overgangen til overskuddet på betalingsbalancens løbende poster incl. Færøerne og Grønland (officielt betalingsbalanceoverskud) skal der dels korrigeres for Færøernes og Grønlands samhandel med Danmark og den øvrige verden, dels tages hensyn til nettorentudgifter og andre nettoindkomstoversførsler til udlandet. Ved procentberegninger er anvendt foregående års vægte fremfor 1955-vægte.

Tabel III.2. Forsyningsbalanceskøn fra foråret 1972 sammenlignet med den foreløbigt registrerede udvikling i 1972

	Nationalregnskabsstat 1972		Realisering 1972		Præstigning 1972	
	Skøn	Faktisk	Skøn	Faktisk	Skøn	Faktisk
	mia. kr.		pct.		pct.	
Privat forbrug	85.6	84.3	3	3.0	6 1/2	6.7
Kollektivt forbrug	29.0	33.2	5 1/2	7.2	8 1/2	8.5
Private faste investeringer	29.8	31.0	2	4.3	7	9.2
Off. faste investeringer	12.8	11.9	4	-2.2	8	8.6
Lager- og besætningsændringer	0.0	-1.6				
Ialt indenlandsk efterspørgsel	157.2	158.8	3 3/4	3.4	7 1/4	7.6
Eksport af varer og tjenester	41.1	43.3	4	7.4	5	4.1
Samlet efterspørgsel	198.3	202.1	3 3/4	4.3	6 3/4	6.8
Import af varer og tjenester	42.7	42.2	3	3.5	4 1/2	0.5
Bruttonationalprodukt	155.6	159.9	4	4.5	7 1/2	8.6
Afgifter netto	19.1	19.9				
Bruttofaktorindkomst	136.5	140.0	4	4.7	7 1/2	7.5
Øverskud på vare- og tjenstebalancen (excl. Færøerne og Grønland)	-1.6	1.1				
Øverskud på betalingsbalancens løbende poster (incl. Færøerne og Grønland)	-3.0	-0.7				

1. Foreløbige tal.

Anmærkning: Der henvises til anmærkning til tabel III.1.

Tabel III.3. Personlige indkomster og direkte skatter 1971–1973

	1971	1972 ¹	1973 ²	Stigning over året før		
				1971	1972	1973
		mia. kr.			pct.	
Personlige indkomster ³	112	127	145	10	13	15
Direkte skatter m. v. ⁴	33	40	47	20	20	19
Disponible indkomster	79	87	98	7	10	13
Privat forbrug ⁵	77	84	95	7	10	12

1. Foreløbige tal.
2. Skøn.
3. Private nettoindkomster excl. selskabsskatter og -henlæggelser.
4. Personlige indkomstskatter (slutskat), ejendomsskatter samt kontingenter til social sikring.
5. Jvfr. tabel III.1.

3. Den skønnede realstigning i det private forbrug på 4 pct. fra 1972 til 1973 er noget lavere end det skøn, der er indeholdt i Økonomisk Oversigt, som regner med op imod 5 pct.'s stigning. Baggrunden for, at stigningen her er skønnet noget lavere, ligger dels i, at man vurderer stigningen i personskat-terne til at blive større end forudsat i Økonomisk Oversigt, dels har man forudsat en kraftigere stigning i forbrugerpriserne (en stigning på 8 pct. fra 1972 til 1973), og endelig er der regnet med, at det af storkonflikten følgende indkomstbortfald har haft en vis forbrugsbegrænsende virkning.

De anvendte forudsætninger om stigningen i personlige indkomster, direkte skatter og disponible indkomster fremgår af oversigten i tabel III.3.

Den forudsatte stigning i de personlige indkomster er af samme størrelsesorden som forudsat i Økonomisk Oversigt. Der ligger heri en forudsætning om en noget forstærket lønstigningstakt på det private arbejdsmarked (13–14 pct.), hvilket må ses i sammenhæng med den forstærkede prisstigningstakt, med efterspørgselspresset på arbejdsmarkedet og endelig de nye overenskomster. De nye arbejdsoverenskomster skulle i kraft af den måde, overenskomststigningerne er fordelt på, ikke umiddelbart rumme samme afsmitningseffekter som f. eks. de i foråret 1971 vedtagne, men det synes realistisk at regne med, at efterspørgselspres og prisstigninger vil bringe lønstigningen i 1973 op i nærheden af stigningen i 1971.

4. I kraft af de vedtagne spareforanstaltninger må det antages, at stigningen i det offentlige forbrug vil kunne holdes på det samme som i 1972 eller måske lidt derunder, nemlig omkring 7 pct. Stigningen i det offentlige forbrug – dvs. beskæftigelsen i den offentlige sektor og det offentliges køb af varer og tjenester i forbindelse med den løbende drift – hører dermed isoleret set stadig til de væsentlige konjunkturstimulerende faktorer. Besparelserforanstaltningerne har først og fremmest berørt de offentlige investeringer. Disse faldt med et par procent i 1972. I forlængelse af denne tendens og i kraft af spareforliget og igangsættelsesstoppet for nye offentlige bygge- og anlægsarbejder er der i forsyningsbalancen regnet med et direkte fald i 1973 på omkring 5 pct.

Det må understreges, at allerede af den grund, at en række af de besluttede spareforanstaltninger først skal »udfyldes« nærmere i den kommende tid, er det forbundet med betydelige vanskeligheder at give et præcist skøn over foranstaltningernes rækkevidde. I det her opstillede skøn er der med hensyn til *de offentlige driftsudgifter* regnet med, at spareforanstaltningerne betyder en reduktion af det offentliges efterspørgsel efter varer og tjenester i indeværende år på 200–300 mill. kr. i forhold til det i Økonomisk Oversigt forudsatte. Hertil kommer blandt driftsudgifterne skønmæssigt en reduktion i indeværende kalenderår på 100–150 mill. kr. i formindsket stigning i overførselsindkomsterne, hvilket der er taget hensyn til i skønnet vedrørende det private forbrug. På *de offentlige anlægsudgifter*'s område har man anslået de besparelser, der blev gennemført i forbindelse med finanslovens vedtagelse, til et par hundrede mill. kr. i indeværende kalenderår. Besparelserne på dette område er senere fulgt op gennem det vedtagne igangsættelsesstop for offentlige bygge- og anlægsarbejder, som også får konsekvenser for kommunerne og selvejende institutioner m. v. Som bekendt er der ikke mindst usikkerhed om de økonomiske konsekvenser af denne beslutning. Som nævnt er der her regnet med, at de forskellige foranstaltninger med hensyn til offentlig bygge- og anlægsvirksomhed tilsammen betyder en mængdemæssig nedgang i investeringerne på dette område på ca. 5 pct. fra 1972 til 1973. Det er muligt, at dette indebærer en overvurdering af foranstaltningernes virkninger.

5. Såfremt de opstillede overslag vedrørende det offentlige konsum og de offentlige investeringer holder stik, betyder det, at stigningen i *det offentliges samlede direkte efterspørgsel* (efterspørgselspåvirkningen exclusive virkningen af stigningen i de udbetalte overførselsindkomster) vil komme til at ligge i underkanten af 4 pct. regnet i faste priser og lønninger. I givet fald vil dette

Tabel III.4. Offentlige udgifter og indtægter samt disses andel af bruttofaktorindkomsten 1971-1973

	1971	1972	1973	1971	1972	1973
	mlrd. kr.			pct.		
Offentligt forbrug og offentlige nyinvesteringer	37.0	42.1	47.1	32.6	32.9	32.3
Offentlige indkomstoverførsler	15.3	17.5	20.3	13.5	13.7	13.9
Drifts- og anlægsudgifter, ialt	52.3	59.6	67.4	46.1	46.6	46.2
Skatter og nettoafgifter	54.3	64.7	75.7	48.0	50.6	51.9

1. Foreløbige tal.

2. Skøn.

Anmærkning: I denne oversigt er anvendt Økonomisk Årsoversigts definition af bruttofaktorindkomsten, som ikke inkluderer reparations- og vedligeholdelsesudgifter. Dette bevirker, at procenterne bliver lidt højere, end hvis de udledes af tabel III.1.

være mindre end stigningen i nationalproduktet, opgjort i faste priser. Som diskuteret i tidligere redegørelser »halter« sammenligninger af denne art, fordi de reelt for en stor del indebærer, at man sammenligner væksten i *det offentliges arbejdskraftforbrug* med væksten i *den private sektors produktion*. Det er imidlertid et nyt træk i udviklingen, at de opstillede skøn også i løbende priser viser et vist fald i den andel, som det offentlige forbrug og de offentlige bruttoinvesteringer udgør af den samlede bruttofaktorindkomst, jvfr. tabel III.4. Trods fortsat stigning i den andel, de offentlige indkomstoverførsler udgør, indebærer skønnene for 1973 endvidere et – ganske vist meget begrænset – fald i de samlede offentlige udgifter i pct. af bruttofaktorindkomsten, hvorimod det samlede skattetryk som opgjort i tabel III.4 viser fortsat stigning.

6. Med hensyn til de private faste bruttoinvesteringer, dvs. investeringer i bolig- og erhvervsbyggeri, maskiner og transportudstyr m. v., er der her regnet med en mængdemæssig stigning på en halv snes procent. Denne stigning kan forekomme høj, men tallet må ses på baggrund af det lave investeringsniveau i de foregående år, tilpasningen til markedsudvidelsen og den ændrede konjunktursituation. Der henvises i øvrigt til f. eks. de beregninger over investeringsbehovet, der er offentliggjort i redegørelsen »Økonomisk Demokrati i samfundøkonomisk belysning«.

Boliginvesteringerne steg i 1972 med ikke mindre end 25 pct., målt realt, og omkring 33 pct. i værdi. For indeværende år må der oven i denne meget kraftige stigning regnes med en yderligere stigning på omkring en halv snes procent, opgjort realt, og op imod 20 pct. i værdi¹.

Den overordentlig kraftige stigning i boligbyggeriet og i indeværende år tillige i andet byggeri har ikke været ledsaget af en lignende udvikling i byggeriets arbejdsstyrke, der tværtimod viser en fortsat tilbagegang. Denne forskel i udviklingen er muliggjort dels af den tiltagende industrialisering af byggeriet, hvor arbejdsoperationer forlægges fra byggeplads og fra byggefagenes arbejdsstyrke til industrien, dels af betydelige produktivitetsstigninger i selve byggeriet og endelig gennem et efter alt at dømme stærkt tiltagende »selvbyggeri«.

Stigningen i det igangværende boligbyggeri, der helt har været koncentreret på parcelhusbyggeriet, er af en størrelsesorden, der er uden fortilfælde i Danmark. Set i relation til befolkningens størrelse, øvrige såkaldt demografiske faktorer og til den eksisterende boligforsyning kan der næppe heller i noget land findes sidestykke til omfanget af den øjeblikkelige boliginvestering i Danmark. Hamstringslignende effekter – som reaktion på ændringer med hensyn til momsrefusion etc. – er utvivlsomt en vigtig del af forklaringen på den dramatiske stigning i igangværende boligbyggeri. Men der er næppe tvivl om, at væsentlige årsager også er at søge i mere strukturelt betonedede forhold: inflation og inflationsforventninger (samt disses evne til at opfylde sig selv) tillige med skattebegunstigelserne. Sammenhængende hermed kan der iagttages en tendens til at efterspørgslen vender sig bort fra nyt udlejningsbyggeri, blandt andet som udtryk for flugt over i realværdier. Såfremt boligbyggeriet alene var bestemt af udviklingen i de disponible realindkomster, befolknings-tilvækst og ændret sammensætning på civilstands- og aldersgrupper m. v., måtte man som påvist i en tidligere redegørelse og i perspektivplanredegørelsen regne med stagnerende eller faldende boligbyggeri i disse år.

7. Et forhold, der i indeværende år må tillægges væsentlig betydning ikke alene for importudviklingen, men for den økonomiske aktivitet i det hele taget, er det tidligere berørte lageromsving. Selv om en del af den betydelige

1. Tallene for påbegyndelser af nyt boligbyggeri synes at indicere en endnu kraftigere stigning i boliginvesteringerne. Kapacitetsbegrænsninger, herunder leveringsvanskeligheder for byggematerialer, må imidlertid antages at føre til yderligere forlængelse af den gennemsnitlige byggetid og herigennem begrænse stigningen i byggeriets samlede produktion.

lagerreduktion, der er sket i 1971 og 1972, måske kan betragtes som et resultat af rationaliseringsbestrebelse på dette område, er der ikke tvivl om, at reduktionen også i afgørende grad har været dikteret af den afsvækkelse af afsætningens stigningstakt, der fandt sted i 1971 og en del af 1972, samt ikke mindst af den midlertidige importafgift.

I forsyningsbalanceskønnet er der regnet med, at genetablering af mere normale relationer mellem lagerstørrelse på den ene side og produktion og omsætning på den anden side vil betyde, at den samlede efterspørgsel, der retter sig mod produktionen i ind- og udlandet, alene som følge heraf vil vise en stigning på omkring tre milliarder fra 1972 til 1973, regnet i løbende priser. Det er overflødig at fremhæve skønselementet i forbindelse med vurderingen af lageromsvingets størrelse, så meget mere som der her er tale om en post, der er særdeles følsom over for bl. a. den kraftige råvareprisstigning og forventninger med hensyn til den fremtidige prisudvikling. Ligesom der har været almindelig enighed om den betydning, lagerreduktionen i 1972 har haft for bl. a. betalingsbalanceudviklingen fra 1971 til 1972, er der imidlertid også enighed om, at en del af den betragtelige betalingsbalanceforringelse, der er udsigt til i 1973, må ses i lyset af den her nævnte udvikling.

8. Alt i alt leder de omtalte skøn frem til en samlet stigning i den indenlandske efterspørgsel på ca. 7 pct., målt i mængde, og omkring 16 pct. målt i værdi, idet man har skønnet at den gennemsnitlige pristilvækst vil være endnu større end mængdetilvæksten, nemlig godt 8 pct. Vurderingen af prisstigningselementets størrelse må ses i sammenhæng med både indenlandsk omkostnings- og efterspørgselspres og med de udefra kommende prisstigninger, der som omtalt er meget betragtelige for så vidt angår råvarer.

9. Den internationale konjunkturudvikling, herunder også udviklingen på fragtmarkedene, bevirker sammen med EF-medlemskabet, at der vil kunne regnes med en endnu stærkere stigning i den efterspørgsel, der fra udlandet retter sig mod dansk producerede varer og tjenester.

For industrieksportens vedkommende har man anslået en mængdemæssig stigning på 15 pct. og en gennemsnitlig prisstigning på 5 pct., der tilsammen giver en stigning i eksportværdi på 20–21 pct. Skønnet er baseret på beregninger for en længere årrække over de udslag, som henholdsvis vækst i udlandet og efterspørgselsstigning i indlandet giver i industrieksporten. Beregningerne, der også indgår i de i redegørelsens anden del omtalte modelbereg-

ninger til belysning af finanspolitikkenes virkninger, har vist sig at besidde god »forudsigelsesevne«, når de anvendes på det faktiske forløb i tidligere år. Det skal samtidig nævnes, jvfr. i øvrigt også omtalen heraf i kapitel I, at hvis man forudsætter samme vækst i den indenlandske efterspørgsel i 1974 som i indeværende år, indicerer beregningerne, at der som følge heraf vil ske en afsvækkelse af industrieksportens stigningstakt i 1974, selv om man går ud fra, at den internationale højkonjunktur vil fortsætte med uformindsket styrke igennem hele 1974. Som diskuteret i kapitel I er det sidste formentlig en optimistisk antagelse.

For landbrugseksportens vedkommende har man på baggrund af de ændrede eksportvilkår under EF-betingelser (jvfr. den nærmere redegørelse i bilaget) og af den internationale levnedsmiddel-»boom« anslået en stigning i eksportværdi på 2,3 milliarder kr. til ialt 8,5 milliarder i 1973. Det bemærkes, at stigningen i eksportværdi kun delvis vil blive registreret i handelsstatistikken, idet en ret væsentlig del af forbedringen vil fremkomme som prisudligningstilskud og eksportrestitutioner fra FEOGA. Denne del af forbedringen vil blive registreret på de såkaldt »usynlige poster« på betalingsbalancen.

Der er endelig regnet med en væsentlig stigning også for andre varer og for tjenester. For tjenesteydelseernes vedkommende henvises i denne forbindelse til omtalen i kapitel I af udsigterne vedrørende fragtindtægter og turisme. Derudover indgår bl. a. entreprenørindtægter for udenlandsk regning i denne post.

Trods gunstige afsætningsvilkår både til eksport og på hjemmemarkedet stiller udviklingen visse industribrancher over for særlige omstillingsproblemer. Således har tilpasningen til EF's landbrugspriser sammen med den almindelige landbrugskonjunktur skabt problemer for kødkonserverindustrien med hensyn til priserne på råvareforsyningen, samtidig med at devalueringen af dollar og pund sterling medfører tendenser til »prisklemme« på afsætnings-siden trods de devalueringskompensationer, der ydes af EF. – For bl. a. tekstil- og beklædningsindustri kan den særlig store lønstigning, som her bliver en følge af vedtagelsen af ligelønsprincippet, måske skabe omstillingsproblemer. Såvel i disse som i andre tilfælde skulle den internationale højkonjunktur dog gøre tilpasningsprocessen lettere end ellers.

10. Resultatet af de her nævnte tendenser skulle være en samlet efterspørgsels-tilvækst på 16–17 pct. i løbende priser, fordelt med 7–8 pct. i mængdetilvækst

og 8-9 pct. i gennemsnitlig prisstigning. Denne meget kraftige efterspørgsels-tilvækst vil, som det også allerede klart har vist sig, trække en kraftig importstigning med sig. Dennes nærmere størrelse vil foruden af forholdet mellem prisstigningstakten i Danmark og i udlandet afhænge af, hvor meget den samlede produktion her i landet kan sættes i vejret.

11. Et væsentligt moment er her, hvordan man skal vurdere produktionstab som følge af storkonflikten. Dette vil næppe nogensinde kunne gøres blot nogenlunde sikkert op. Ud fra en simpel betragtning, hvorefter konflikten direkte omfattede ca. 10 pct. af arbejdsstyrken i knap tre uger ud af et samlet arbejdsår på 45-46 uger, og under hensyn til at konflikten derudover har medført en række indirekte produktionstab og forsinkelser, kan det samlede, umiddelbare produktionstab måske skønnes til mellem en halv og en hel procent af et års nationalprodukt.

Tages i betragtning, at der i perioden op til konfliktudbruddet kan være sket en forcering af produktionen, at en del af tabet kan indhentes ved overarbejde m. v. selv i den nuværende arbejdsmarkedssituation, og at der bl. a. i en vis udstrækning kan være sket ferieomlægninger for de ikke-konfliktramte, vil det måske være rigtigere at anslå omfanget af den mistede produktion til godt en halv procent eller omkring én milliard kr.

Den samlede produktion, det vil være muligt at præstere i 1973, er herefter anslået til at ligge mellem 5 og 5½ pct. over niveauet i 1972. Det er herved taget i betragtning, at den samlede arbejdsstyrke er omtrent stagnerende, men at den gennemsnitlige arbejdsløshed blandt de arbejdsløshedsforsikrede må ventes nedbragt med i hvert fald én procent. Der indgår således i produktionsskønnet en forudsætning om en betydelig produktivitetsstigning (i gennemsnit omkring 4½ pct.).

Sammen med skønnet over den samlede efterspørgselstilvækst fører dette til en mængdemæssig importstigning af størrelsesordenen 18 pct. for vareimportens vedkommende og 16 pct. for den samlede import af varer og tjenester. Disse importskøn ligger i overkanten af de i Økonomisk Oversigt indeholdte.

I betragtning af de kraftige internationale prisstigninger har man ment at måtte regne med en importprisstigning af nogenlunde samme størrelsesorden som den indenlandske prisstigning: omkring 8 pct. Det spiller herved også ind, at de udenlandske leverandører i 1972 har båret en del af den midlertidige importafgift, og at denne virkning må ventes redresseret efter afgiftens

ophævelse. Holder denne bedømmelse stik indebærer det, at der ikke bliver tale om nogen væsentlig yderligere bytteforholdsforbedring i 1973, uanset at EF-gevinsten på landbrugseksporten bliver større end oprindelig forudset.

For betalingsbalanceudviklingen indebærer de opstillede skøn et underskud i 1973 på 3-3¹/₂ mldr. kr.

Oversigt over de pr. 1. februar 1973 indtrådte ændringer i vilkårene for den danske landbrugseksport

I. Indledning

1. Som følge af Danmarks medlemskab af EF er vilkårene for den danske landbrugseksport grundlæggende ændret fra den 1. februar 1973. Allerede fra medlemskabets start kan Danmark betragtes som næsten fuldt integreret i den fælles prispolitik inden for EF, idet der under de afsluttende forhandlinger om medlemskab blev opnået så gunstige overgangsordninger, at den helt overvejende del af EF-gevinsten på landbrugseksporten blev effektiv straks fra starten af den femårige overgangsperiode. Bortset fra en begrænset tilbageværende prisforskel, der skal afvikles i løbet af overgangsperioden, er dansk landbrug eksempelvis fuldt integreret i den forstand, at det ligesom landbruget i andre medlemslande opnår ens priser, uanset om produktionen afsættes på hjemmemarkedet, til øvrige medlemslande eller til tredjelande. De ofte prohibitive handelshindringer i form af variable importafgifter m. v., som Danmark tidligere mødte ved eksport til de seks oprindelige fællesmarkedslande, faldt bort pr. 1. februar. Med visse senere omtalte modifikationer er Danmark endvidere gennem tilskud fra den fælles landbrugsfond FEOGA sikret, at der opnås »EF-priser« på Englandseksporten og eksporten til tredjelande.

2. Når der trods en kun beskedne forskel fra fuld integration opereres med en femårig overgangsperiode også for dansk landbrug, må dette blandt andet ses i sammenhæng med, at en overgangsordning var påkrævet for Englands vedkommende på grund af den betydelige forskel i udformningen af den hidtidige støttepolitik over for landbruget i henholdsvis de seks oprindelige fællesmarkedslande og England. I EF's støttepolitik har man som bekendt lagt hovedvægten på ordninger, der gennem påvirkning af markedspriserne sikrer producenterne det ønskede indkomstniveau (højprispolitik baseret på priser, der bortset fra transportomkostninger er ens i hele EF). England har derimod i højere grad ladet priserne fremgå af forholdene på verdensmarkedet og i

stedet givet omfattende direkte statstilskud til producenterne. Englands indpasning i det fælles prissystem indebærer derfor en så betydelig stigning i de engelske forbrugerpriser, at en femårig overgangsperiode har været anset for nødvendig.

For Danmarks vedkommende medfører tilpasningen til EF's prissystem ikke lignende store stigninger i forbrugerpriserne som i England, fordi der under de hjemmemarkedsordninger, der var gældende indtil den 1. februar, i forvejen var fastsat hjemmemarkedspriser, der lå tæt op ad EF-prisniveauet. Prisforbedringen for landbruget som følge af EF-tilslutningen er for den overvejende dels vedkommende en følge af, at nu også eksportpriserne er bragt omtrent op til EF-niveau. Når der alligevel har været betydelige prisstigninger også på hjemmemarkedet, skyldes det især bortfaldet af momskompensationen for mejeriprodukter og den kraftige prisopgang på verdensmarkedet, især for okse- og kalvekød.

3. Beslutningen om en overgangsperiode for de nye medlemslandes indpasning i EF's system af fælles priser – en tilpasning der sker i 6 trin med noget varierende terminer for de forskellige varer – medfører, at der i overgangsperioden må anvendes prisudligningsafgifter og prisudligningstilskud i samhandelen mellem de gamle og de nye medlemslande og mellem de nye indbyrdes. Ved beregningen af eksporttilskud (eksportrestitutioner) ved salg til tredjelande må der ligeledes tages hensyn til de prisforskelle, der i overgangsperioden består inden for det udvidede EF. Uden sådanne prisudligningsbeløb ville producenterne i det enkelte land få forskellige priser alt efter om der er tale om salg til hjemmemarkedet (for de nye medlemslandes vedkommende), til et gammelt eller nyt medlemsland eller til tredjelande.

4. Som udgangspunkt for den etapevise tilnærmelse af de nye medlemslandes priser til det fælles niveau, der skal være gældende overalt i det udvidede EF fra 1978, er der for hvert af de nye medlemslande fastsat såkaldte *udgangspriser*, der måske mere dækkende kunne kaldes indgangspriser. Forskellen mellem disse priser og de i de oprindelige fællesmarkedslande gældende er bestemmende for de prisudligningsbeløb, der inden første pristilpasning opkræves¹ som afgifter eller ydes som tilskud ved samhandel mellem »de seks« og hvert af de nye medlemslande. Tilsvarende er forskellen mellem udgangs-

1. Betaling af tilskud og afgifter sker over den fælles landbrugsfond FEOGA.

priserne i de tre nye medlemslande bestemmende for prisudligningsbeløbene i den indbyrdes samhandel mellem disse. For hvert af de seks pristilpasningstrin reduceres udligningsbeløbene med en sjettedel. Systemet vil blive nærmere beskrevet nedenfor.

Det skal fremhæves, at Danmark bl. a. som følge af de relativt høje hjemmemarkedspriser, der var gældende under hjemmemarkedsordningerne, og som følge af indregning af en væsentlig del af kontantstøtten har opnået et forholdsvis højt udgangsprisniveau, jvfr. også herom nedenfor.

Dette medfører, at de prisudligningsbeløb, der kommer til anvendelse i samhandelen mellem Danmark og de seks, er af beskeden størrelsesorden sammenlignet med de variable importafgifter, der tidligere blev pålagt den danske landbrugseksport til de seks. Eksempelvis skal nævnes, at hvor dansk smørekseport til EF i november 1972 blev belagt med en variabel importafgift på godt 10 kr. pr. kg, andrager prisudligningsbeløbet Danmark/de seks i tidsrummet 1. april 1973–31. marts 1974 ca. 1 kr. pr. kg¹; afgiften nedtrappes som nævnt i løbet af overgangsperioden. For svinekød andrager den tilsvarende afgift som nedenfor omtalt ca. 10 øre pr. kg, medens den (nu bortfaldne) importafgift i tiden umiddelbart før medlemskabet androg omkring 2,50 kr. pr. kg.

I samhandelen med England og ved eksport til tredjelande medfører det relativt høje danske udgangsprisniveau, at der fra den fælles landbrugsfond betales betydelige tilskud til den danske eksport som tillæg til de priser, der opnås på markedet. Ved eksport til England opnås således et udligningstilskud = forskellen mellem de danske og engelske udgangspriser, reguleret for den gradvise tilnærmelse til fuldt EF-prisniveau i begge lande. På smørekseporten er tilskuddet i øjeblikket af størrelsesordenen 7 kr. pr. kg; for baconekseporten er tilskuddet af grunde, der nærmere omtales nedenfor, noget varierende. Ved eksport til tredjelande opnår Danmark EF's normale eksportrestitutioner (eksporttilskud), reguleret for den tilbageværende prisforskel mellem Danmark og de seks (= udligningsbeløbene Danmark/de seks).

På grund af Englandseksportens dominerende betydning i den danske landbrugseksport og den ligeledes ret betydelige eksport til tredjelande vil udligningsbeløb og eksportrestitutioner i de nærmeste år komme til at udgøre en

1. Ved eksport fra Danmark til de seks opkræves en afgift af denne størrelse. Ved eksport fra de seks til Danmark modtager eksportøren beløbet som tilskud, således at det bliver muligt at konkurrere på det danske marked trods det lidt lavere prisniveau i Danmark.

ret væsentlig, omend aftagende del af den samlede eksportindtjening fra landbruget. Denne indtægtspost registreres ikke i handelsstatistikken, men indgår under de såkaldt »usynlige poster« på betalingsbalancen.

5. I den offentlige diskussion synes der at have været en tendens til, at betydningen af de nævnte helt grundlæggende ændringer er blevet overskygget af en række komplikationer i forbindelse med udligningsbeløbenes beregning, herunder navnlig spørgsmål som betydningen for udligningsbeløbenes størrelse af den stigning, der er sket i verdensmarkedspriserne for korn, kompensation for valutakursændringer m. v.

På denne baggrund har man ment det hensigtsmæssigt at give en nærmere belysning af hovedtrækkene i forbindelse med Danmarks tilpasning til de fælles markedsordninger. Det sker på den måde, at der – for hovedgrupper af landbrugsvarer – først redegøres for de fra dansk synspunkt vigtigste sider af grundsystemet i markedsordningerne og Danmarks indplacering heri. I denne del af fremstillingen ses der bort fra de nævnte komplikationer, der hver for sig omtales i efterfølgende afsnit.

II Grundprincipperne i markedsordningerne med særligt henblik på overgangsperioden 1973–1977.

A. Okse- og kalvekød

6. For denne varegruppes vedkommende er Danmark indtrådt i den fælles markedsordning uden nogen overgangsperiode, således at der ikke bliver tale om udligningsafgifter og -tilskud i samhandelen mellem Danmark og de seks¹.

På grund af høje verdensmarkedspriser for okse- og kalvekød har der gennem længere tid ikke været opkrævet variable importafgifter ved import til EF. Den vigtigste umiddelbare følge af Danmarks medlemskab har derfor på dette vareområde været, at EF's hidtidige importtold (på tidspunktet for Danmarks tiltræden midlertidigt halveret til 10 pct. for kød og 8 pct. for levende dyr) bortfaldt pr. 1. februar 1973. På længere sigt – i tilfælde af ændrede tendenser i prisudviklingen – kommer hertil den større prissikkerhed, som følger af deltagelse i fuldt omfang i den fælles importbeskyttelse (både

1. For England og Irland er princippet om en overgangsperiode derimod fastholdt. I samhandelen med disse to lande vil der derfor blive tale om mindre udligningsbeløb.

told og variable importafgifter) og af muligheden for opnåelse af eksport-restitutioner og for markedsintervention².

B. Mælk og mejeriprodukter

7. Til illustration af *grundprincipperne* (uden hensyntagen til det senere omtalte spørgsmål om udligning for valutakursændringer, der medfører visse beløbsmæssige ændringer) anføres følgende oversigt vedrørende udgangspriserne for smør:

Interventionspriser og udligningsbeløb for smør pr. 1. februar 1973

	kr. pr. kg
(1): EF-pris (interventionspris på udvidelsestidspunktet)	13,95
(2): Dansk udgangspris (interventionspris)	12,64
(3): (1) - (2) = udligningsbeløb Danmark/ De seks ¹	1,31
(4): U.K. udgangspris (interventionspris)	6,33
(5): (2) - (4) = udligningsbeløb Danmark/U.K. ²	6,31
(6): (1) - (4) = (3) + (5) = udligningsbeløb De seks/U.K. ³	7,62

1. Afgift på dansk smørekseport til de seks. Indbetales til FEOGA.
2. Tilskud fra FEOGA til Danmark ved eksport af smør til England.
3. Tilskud fra FEOGA til eksportører i de seks ved eksport til England.

Det ses af oversigten, at den anerkendte danske udgangspris for smør ligger mindre end 10 pct. under niveauet i de hidtidige EF-lande, medens den engelske udgangspris kun er det halve af den danske smørpris.

For andre mejeriprodukter (excl. skummetmælkspulver, jvfr. herom nedenfor) afledes udligningsbeløbene ud fra udligningsbeløbene for smør i henhold til deres indhold af fedt. Det skal til illustration nævnes, at hvor dansk osteekseport til de seks før EF's udvidelse var belagt med en afgift på 4 à 5 kr. (skimmelost dog 3 kr.) pr. kg, androg udligningsafgiften pr. 1. februar 1973 46 øre pr. kg.

Foruden ved variable importafgifter over for tredielande og tilskud (resti-

2. Der kan derudover peges på, at bortfaldet af (latente) variable importafgifter fjerner forskellige forvridninger, der tidligere begunstigede eksport af kalve frem for voksne kreaturer og eksport af levende kreaturer (forarbejdningskøer) frem for kød. Der skulle heraf følge en tendens til opfodring i Danmark til en højere vægt end tidligere og til, at en større del af »slagteprocessen« udføres i Danmark.

tutioner) ved eksport til tredielande, sikres det fastlagte prisniveau ved opkøb og oplagring med påfølgende realisation af smør, skummetmælkspulver og visse italienske ostetyper, der tåler lagring. For skummetmælkspulver blev den i EF gældende interventionspris (prisgrænse for støtteopkøb) på 4,05 kr. pr. kg straks gældende i Danmark ligesom det fulde EF-tilskud ved producenterne hjemtagning af skummetmælk og skummetmælkspulver til foderbrug. Der bliver for skummetmælkspulver ikke tale om prisudligningsbeløb i overgangsperioden.

C. Korn og varer fremstillet af korn (svinekød, æg og fjerkræ)

8. Til illustration af grundprincipperne i prisudligningssystemet for korn anføres nedenstående oversigt, svarende til den for smør viste. Det skal påny fremhæves, at det for illustrationsformål er valgt at præsentere det oprindeligt fastlagte »grundsystem«, uden hensyntagen til de ændringer i beløbene, der følger af den siden stedfundne stigning i verdensmarkedspriserne for korn og af valutakursændringerne. Disse ændringer omtales som nævnt senere.

Interventionspriser samt udligningsbeløb for byg ifølge »grundsystemet«, februar 1973

	kr. pr. 100 kg
(1): Interventionspris, Duisburg, 1. februar 1973	74,96
(2): Hertil svarende laveste interventionspris i Danmark ved fuldt medlemskab (interventionspris Bandholm)	73,41 ¹
(3): Laveste udgangspris Danmark 1. februar 1973 (interventionspris Bandholm)	66,90
(4): (2) - (3) = udligningsbeløb Danmark/De seks	6,51
(5): Laveste udgangspris England 1. februar 1973 (interventionspris Cambridge)	41,55
(6): (3) - (5) = udligningsbeløb Danmark/U.K.	25,35
(7): (2) - (5) = (4) + (6) = udligningsbeløb England/De seks	31,86

1. Forskellen fra (1) skyldes hensyntagen til transportomkostninger fra Bandholm til nærmeste underskudsområde for korn, hvis interventionspris igen er afledt af prisen i Duisburg.

9. For Danmark ligger betydningen af det fastsatte udgangsprisniveau for korn - der svarer til godt 90 pct. af niveauet i de seks - først og fremmest i de afledede virkninger for de varer, hvis produktionsomkostninger er nært

knyttet til kornpriserne: svinekød, æg og fjerkræ. De prisudligningsbeløb, der i overgangsperioden skal gælde for disse såkaldte kornvarer, afledes af udligningsbeløbene for korn ved hjælp af såkaldte *forædlingskoefficienter*, der giver udtryk for størrelsen af det kornforbrug, der i fællesskabet medgår til produktion af 1 kg svinekød, respektive æg og fjerkrækød. På tilsvarende måde beregnes eksportsubsidierne ved eksport til tredjelande som differencen mellem EF-kornpriserne og verdensmarkedspriserne, ganget med forædlingskoefficienterne.

I samhandelen udadtil anvender EF en forædlingskoefficient for fersk svinekød på 4,2, hvilket i almindelighed antages at give fællesskabets producer en vis ekstra beskyttelse ud over de 7 pct.'s toldbeskyttelse¹. For samhandelen indadtil blev det – hvilket alene har betydning i den femårige overgangsperiode – på ministerrådsmødet i Bruxelles 22/23. januar 1973 besluttet, at der fra juni 1973 skal anvendes en lavere forædlingskoefficient på 3,15.

10. Af oversigten foran vedrørende korn fremgår, at udligningsafgiften ved dansk eksport af byg til de seks ifølge de i juli 1972 fastlagte udgangspriser andrager 6,51 kr. pr. 100 kg (inden 1. pristilpasning pr. 1. august 1973, hvor beløbet reduceres med en sjettedel, og uden hensyntagen til senere valutakursjusteringer). Såfremt udligningsbeløbet for fersk svinekød alene blev udledt af udligningsbeløbet for byg, ville dette med en forædlingskoefficient på 3,15 give en afgift på godt 20 øre pr. kg dansk svinekød eksporteret til de seks

$\left(\frac{6,51 \times 3,15}{100}\right)$. I praksis beregnes udligningsbeløbene ud fra en *foderblanding*, hvori majs og rug m. m., der ikke er belagt med udligningsbeløb, indgår med ret stor vægt. Den faktiske udligningsafgift for fersk svinekød til de seks andrager derfor kun 10 øre pr. kg. Til sammenligning skal nævnes, at eksporten i perioden umiddelbart før Danmarks medlemskab blev belagt med en afgift på omkring 2,30 kr. pr. kg for svinekød i hele og halve kroppe (told + variabel importafgift).

11. For bacon, der repræsenterer en højere forædlingsværdi end basisproduktet fersk svinekød i hele og halve kroppe, fremkommer udligningsbeløbet ved at multiplicere beløbet for fersk svinekød med 1,3.

Denne »baconkoefficient«, der er lavere end den af EF tidligere anvendte,

1. Jvfr. »Markedsperspektiver og strukturproblemer«, s. 71 midt.

blev ligeledes fastlagt ved forhandlingerne i Bruxelles i slutningen af januar. Den gælder kun i samhandelen mellem de 9 EF-lande. Udadtil anvendes en »baconkoefficient« på 1,35.

Med byg som eneste fodermiddel skulle der altså ud fra »grundsystemet« ydes et tilskud til den danske baconeksport til England på 25,35 (jvfr. ovenfor) $\cdot 3,15 \cdot 1,3 = 104$ kr. pr. 100 kg. Det faktiske beløb, beregnet før korrektion for verdensmarkedsprisstigningen for korn (jvfr. nedenfor), andrager 117 kr. pr. 100 kg.

12. I forhold til de forædlingskoefficienter, der var gældende i EF forud for udvidelsen med UK, Irland og Danmark, betyder de nye koefficienter en nedsættelse af udligningsbeløbet for bacon på ca. 40 pct. og for fersk svinekød på ca. 25 pct. Den økonomiske betydning af denne reduktion afhænger helt af den kornprisforskel, koefficienterne skal anvendes på.

Det danske oplæg ved forædlingskoefficienternes fastsættelse gik ud på en basiskoefficient (koefficient for fersk kød) på 4,2 som anvendt i EF's samhandel udadtil og en baconkoefficient på 1,4. Med koefficienter af denne størrelse ville grundudligningsbeløbet (udligningstilskuddet før korrektion for verdensmarkedsprisstigning for korn) for eksporten af bacon til England være blevet på 167 kr. pr. 100 kg i tiden indtil første pristilpasning 1. august 1973, hvor det reduceres med en sjettedel. Beregnet på helårsbasis svarer forskellen mellem de opnåede og de af Danmark ønskede koefficienter til en forskel i indtjening på 140 mill. kr.¹ i 1973.

Det skal imidlertid fremhæves, at de 140 mill. kr. er beregnet ud fra »grundsystemet«. Med den nedenfor omtalte, af verdensmarkedsprisstigningen for korn følgende revision af »grundsystemet«, har den økonomiske betydning af, at koefficienterne blev fastsat på et lavere niveau end ønsket fra dansk side, foreløbig været mindre end her anført. Verdensmarkedspriserne for korn var særlig høje omkring det tidspunkt, da Danmarks medlemskab trådte i kraft, og betydningen af de lavere koefficienter var på dette tidspunkt reduceret til 50-60 mill. kr. på årsbasis. Senere har beløbet, med visse udsving fra måned til måned, igen nærmet sig til det ud fra grundsystemet beregnede, idet det dog må tages i betragtning, at Danmark som led

1. De anførte tal er beregnet ud fra en eksportmængde på 280.000 tons, svarende til den eksporterede mængde bacon i 1971. Medregnes også eksporten af luncheon meat m. v., når man op på 350.000 tons.

i det vedtagne kompromis midlertidigt – i månederne februar/maj – har fået udligningstilskuddene beregnet efter højere koefficienter end de ovenfor nævnte. På basis af de i februar gældende kornprisforskelle blev denne midlertidige forhøjelse af udligningstilskuddene anslået til 20–25 mill. kr.

Som følge af, at verdensmarkedspriserne for korn i foråret har ligget væsentlig over det normale og har trukket kornprisniveauet i UK med op, har spørgsmålet om forædlingskoefficienternes størrelse således foreløbig kun været af begrænset økonomisk rækkevidde. Når der kunne opstå en divergens i vurderingen af det danske forhandlingsresultat på op til en halv milliard på årsbasis, må det bl. a. ses i sammenhæng med de komplikationer i forhold til grundsystemet, som netop verdensmarkedsprisstigningen for korn har fremkaldt, og med spørgsmålet om kompensation for valutakursændringer. I det følgende skal disse to spørgsmål omtales.

III. Revisionen som følge af verdensmarkedsprisstigningen for korn

13. Det i juli 1972 aftalte engelske udgangsprisniveau for korn svarer til normalt verdensmarkedsprisniveau. Siden udgangspriserne blev fastlagt er der sket en helt usædvanlig stigning i verdensmarkedspriserne, ikke mindst betinget af de sovjetiske og kinesiske kornopkøb, således at verdensmarkedspriserne i perioder har nærmet sig stærkt til EF-niveau. Som følge heraf er også prisniveauet i England steget væsentligt ud over det oprindeligt aftalte udgangsprisniveau.

14. Fastholdelse af de i juli 1972 forudsatte udligningsbeløb i samhandelen England/de seks og England/Danmark (i første fase de i oversigten foran viste beløb på 31,86 kr. og 25,35 kr. pr. 100 kg for byg og lignende beløb for øvrige kornsorter) ville under disse omstændigheder have været ensbetydende med en meget omfattende subsidiering fra FEOGA af engelsk kornimport og/eller af kornhandlernes avancer (idet f. eks. kornhandlerne i Danmark og de seks i første omgang ville kunne købe korn på verdensmarkedet med kun begrænset variabel importafgift, afsætte det på det engelske marked til en ganske vist noget lavere pris men samtidig oppebære de ovenfor nævnte udligningstilskud til Englandseksporten). Den finansielle byrde herved for FEOGA ville være blevet meget betydelig.

Den nævnte situation er imidlertid forudset i tiltrædelsestraktatens artikel

55, der netop med henblik herpå lægger loft over de udligningsbeløb, der ydes i samhandelen mellem de oprindelige og de nye medlemslande (og mellem de nye indbyrdes), på en sådan måde, at de nye medlemslandes priser ikke kan holdes under verdensmarkedspriseniveauet.

Anvendelse af denne bestemmelse i tiltrædelsestraktaten blev aktuel, efter at det fra engelsk side var afvist som alternativ hertil at revidere det i juli 1972 aftalte grundsystem ved at hæve det engelske udgangsprisniveau for korn, hvorved prisudligningsbeløbene automatisk ville være blevet tilsvarende reduceret¹. I stedet sker reduktionen nu gennem et mere kompliceret system, hvorunder størrelsen af udligningsbeløbene U.K./de seks kobles sammen med størrelsen af de variable importafgifter i de seks over for tredielande, der er nedsat svarende til verdensmarkedsprisstigningen. I samhandelen mellem Danmark og U.K. udgør udligningsbeløbet (udligningstilskud til den danske eksport) efter de sædvanlige regler forskellen mellem på den ene side de således justerede udligningsbeløb de seks/U.K. og på den anden side udligningsbeløbene de seks/Danmark, der fortsat er de i grundsystemet gældende.

15. Justeringen af de engelske prisudligningsbeløb for korn – for hvilken principperne, men ikke selve den tekniske udformning som nævnt er fastsat i traktaten om udvidelse af EF med de nye medlemslande – får tilsvarende virkning for udligningsbeløbene for svinekød, æg og fjerkræ, idet disse som nævnt afledes af beløbene for korn. Der foretages følgelig hver måned en justering af udligningsbeløbene for svinekød under hensyn til kornprisudviklingen i den foregående måned. I februar måned førte dette eksempelvis til en reduktion af udligningsbeløbene til ca. 36 pct. af de ovenfor i afsnit II, pkt. 11 nævnte beløb. Senere har udligningsbeløbene igen nærmet sig det dér viste niveau.

Det skal tilføjes, at de opnåede markedspriser for bacon i England i den forløbne del af året har været usædvanligt høje. Ved udgangen af maj var prisen for bacon kl. A1 670 £ pr. long ton eller godt 67 pct. over prisen i maj 1972.

1. Ved at hæve udgangsprisniveauet ville England have formindsket sine muligheder for (i overgangsperioden) at drage fordel af et senere prisfald for korn på verdensmarkedet.

IV. Valutaproblemerne og EF-pristilpasningen

16. EF-priserne iflg. grundsystemet, de heraf følgende prisudligningsbeløb mellem de gamle og de nye medlemslande (og mellem de nye indbyrdes) såvel som de variable importafgifter, slusepriser m. v. over for tredjelande er alle fastsat i såkaldte regningsenheder dvs. en beregningsenhed baseret på et bestemt guldindhold. Da dette guldindhold svarer til dollarens før 1971, kaldes regningsenheden undertiden »den grønne dollar«.

Hensigten med at bygge prissystemet op omkring en fælles beregningsenhed har været, at valutakursændringer medlemslandene imellem ikke skulle skabe komplikationer for det fælles prissystem. Systemet må principielt siges at forudsætte, at et medlemsland, der devaluerer i forhold til regningsenheden, holder fast ved de i regningsenheder fastsatte fælles landbrugspriser og følgelig lader devalueringen ledsage af en til devalueringsprocenten svarende stigning i sit landbrugsprisiniveau. Andre medlemslande, der eksporterer til eller importerer fra det pågældende land, skulle herigennem principielt være sikret mod prispåvirkninger som følge af landets devaluering. I tilfælde af en revaluering i et medlemsland skulle dette omvendt føre til en nedgang i landets landbrugspriser, målt i national valuta (uforandret i regningsenheder). Da eksempelvis en tysk revaluering ved uforandret dansk paritetsværdi er ensbetydende med en stigning i den danske kurs på D.M., ville et sådant prisfald i tysk valuta ikke påvirke dansk landbrugseksports indtægter fra Tyskland, regnet i kr.

I praksis er det ikke lykkedes at få systemet til at fungere efter hensigten. Et af de få eksempler på, at systemet er blevet praktiseret efter sin hensigt, er, at England hævede sit udgangsprisniveau for korn, regnet i engelsk valuta, med 9,8 pct. svarende til det fald, der var indtruffet i pundet fra grundprissystemets vedtagelse i juli 1972 indtil medio januar 1973. Udtrykt i regningsenheder blev udgangsprisen for korn, de hertil svarende udligningsbeløb og de afledede beløb for kornvarer således fastholdt. For alle andre varer sænkede regningsenhedsprisen med devalueringsprocenten, således at det her var udgangspriserne i engelsk valuta der blev fastholdt.

Ved nedsættelse af de engelske udgangspriser målt i regningsenheder sker der en automatisk stigning i udligningstilskuddene til den danske eksport, og Danmark får ad denne vej automatisk kompensation for den engelske devaluering op til de 9,8 pct. Med hensyn til det senere yderligere fald i pundkursen henvises til det nedenfor anførte.

Ved den for korn og kornvarer benyttede alternative fremgangsmåde – den som systemet egentlig forudsætter, og hvorefter priserne fastholdes i regningsenheder – er kompensationen for faldet i pundkursen mere indirekte, idet den afhænger af, at markedsprisudviklingen tilpasser sig det i engelsk valuta forhøjede interventionsprisniveau for korn (forhøjelsen af de engelske svineproducenters foderomkostninger).

For det i forbindelse med dollarens devaluering indtrufne yderligere fald i pundkursen får Danmark kompensation i form af særlige valutaudligningsbeløb, svarende til de udligningsbeløb, der er blevet indført i samhandelen mellem de seks i alle de tilfælde, hvor man ikke har villet lade en valutakursændrings virkninger slå igennem i et de- eller revaluerende lands interne prisniveau. Gennem en forøgelse af eksportrestitutionerne ved eksport til tredje-lande har Danmark ligeledes fået en vis kompensation for devalueringen af dollaren og den svenske krone.

En detalje i problematikken omkring valutakurser og det fælles EF-prisniveau er, at der på ministerrådsmødet 22/23. januar 1973 blev opnået tilslutning til, at omregningen af EF-priserne til dansk valuta kunne ske ved hjælp af den siden valutakonferencen i Washington, december 1971, gældende centralkurs for den fælles regningsenhed på 7,58 kr. i stedet for den formelt gældende pariværdis på 7,50 kr. Herved er der – regnet i danske kroner – sket en 1 pct.'s forhøjelse af de i de indledende oversigter viste udgangspriser.

Det skal afsluttende nævnes, at den overbygning på systemet, som valutaudligningsbeløbene repræsenterer, dels giver anledning til administrative problemer, dels betyder et vist brud på princippet om det fælles landbrugsmarked, idet dette bliver opdelt i forskellige priszoner. Hertil kommer, at valutaudligningsbeløbene er egnede til at fremhæve forskelsbehandlingen i EF mellem landbrug og andre erhverv og kan tænkes at føre til kompensationskrav fra øvrige erhverv. På længere sigt synes det derfor at måtte være i dansk interesse, at det fælles prissystem praktiseres efter sine forudsætninger, således som det skete i England for korn og kornvarer for så vidt angår den engelske devaluering frem til den 1. februar 1973.

Måling af finanspolitikens virkninger

Sammenfatning

1°. Der har i mange år været udbredt enighed om, at ændringer i statens kasseoverskud eller i tilsvarende overskudsbegreber i forbindelse med offentlige budgetter kun kunne give et højst utilfredsstillende mål for, hvorvidt der var sket en stramning eller lempelse af finanspolitikken. Efter indførelsen af kildeskatten er ændringer i kasseoverskud etc. blevet en endnu mere uacceptabel målestok herfor, fordi et øget skatteprovenu dels kan bero på ændrede satser, dels – ved uændrede skattesatser – kan være et resultat af en ændret økonomisk aktivitet. Det er derfor væsentligt for en vurdering af finanspolitikken som stabiliseringspolitisk instrument at kunne udskille de virkninger – finanseffekten – som ændringer i de enkelte finanspolitiske instrumenter har, idet det er over sådanne ændringer, styringen må finde sted.

Noget andet er, at selv en *uændret* finanspolitik virker stabiliserende på det økonomiske forløb. Selve eksistensen af samtidighedsskat og moms vil nemlig automatisk begrænse den efterspørgselsstigning der f. eks. følger af en forbedret eksportudvikling. Disse *automatiske* stabiliseringstendenser er blevet styrket efter kildeskattens indførelse, jvfr. afsnit IV, punkt 17.

2°. For at kunne isolere virkningen af ændrede satser etc. (ændringer i de finanspolitiske instrumenter) er det nødvendigt at opstille en model for den danske økonomi. Den anvendte model kan givetvis forbedres, men skulle dog være et brugbart udgangspunkt for en vurdering af, hvilken virkning på den samlede indenlandske efterspørgsel etc. man må vente ved forskellige former for finanspolitiske indgreb. Som man kunne forudse, afhænger virkningen i høj grad af, hvilke instrumenter man anvender, jvfr. tabel IV.1 side 68 og kommentarerne hertil side 67 ff.

Med dette udgangspunkt er det desuden muligt at vurdere, hvorvidt de finanspolitiske indgreb har bevirket en forøgelse eller formindskelse af den indenlandske efterspørgsel. I redegørelsen er dette belyst år for år siden 1967,

idet ændringer i de forskellige finanspolitiske instrumenter på såvel indtægts- som udgiftssiden tages i betragtning. Resultatet af sådanne beregninger er anført i tabel IV.3 og IV.4. Beregningerne indicerer, at de finanspolitiske ændringer ikke har haft den konjunkturdæmpende virkning man i almindelighed har tillagt dem. Således må finanseffekten antages at være ekspansiv i 1973 på trods af de gennemførte besparelser.

3°. En ændring i de finanspolitiske instrumenter med en deraf følgende konjunkturstimulerende eller konjunkturdæmpende finanseffekt vil påvirke en række økonomiske størrelser: produktion og beskæftigelse, betalingsbalance etc. En konjunkturdæmpende finanseffekt vil f. eks. bidrage til en betalingsbalanceforbedring, men da dette sker ved at dæmpe den samlede efterspørgsel, vil der kunne opstå beskæftigelsesproblemer. Hvorvidt det sidste vil blive tilfældet beror imidlertid desuden på udviklingstendenserne i økonomien i øvrigt. Finanspolitikens hensigtsmæssighed kan derfor ikke vurderes isoleret på basis af finanseffektens størrelse. I tilfælde, hvor der består et valg mellem at tilgodese ønsket om opnåelse af fuld beskæftigelse og nedbringelse af underskuddet på betalingsbalancen, må vurderingen af hensigtsmæssigheden bero på en politisk afvejning.

I

Indledning

1. Den politiske debat om finanspolitikens konjunkturpåvirkning har ofte været centreret om størrelsen af statens kasseoverskud, overskud på drifts- og anlægsbudgettet eller andre overskudsbegreber, idet det – i mangel af en bedre målestok – har været antaget, at overskudstallene eller ændringerne heri giver et anvendeligt udtryk for finanspolitikens virkninger. En *stigning* i overskuddet fra ét år til det næste betragtes herved som ensbetydende med, at der er sket en stramning af finanspolitikken; et *fald* tages som udtryk for en lempelse¹.

Ud fra denne opfattelse skulle der eksempelvis ifølge den i tabel I.1 viste oversigt i 1971/72 være sket en betydelig afsvækkelse af finanspolitikken, målt ved udviklingen i statens kasseoverskud (jvfr. diskussionen om »det forsvundne kasseoverskud«). Herefter skulle finanspolitikken igen være blevet strammet væsentligt.

Måler man derimod den offentlige sektors påvirkning af den økonomiske udvikling med udgangspunkt i de samlede offentlige budgetter, det vil sige både staten, kommunerne og de sociale sikringsordninger, er finanspolitikken blevet strammet år for år i den betragtede periode, jvfr. kolonne 4 i tabel I.1.

1. Som det fremgår af tabel I.1, havde staten »kasseunderskud« i såvel 1967/68 som 1968/69. Underskuddet formindskedes imidlertid med knap 0.3 mia. kr., nemlig fra godt 0.3 mia. kr. i 1967/68 til knap 0.1 mia. kr. i 1968/69. Faldet i underskuddet (svarende til en stigning i overskuddet) er udtryk for, at statens indtægter steg stærkere end udgifterne, hvorfor den aktivitetspåvirkning, der udgik fra statsbudgettet, er blevet karakteriseret som kontraktiv, dvs. at der skulle være ført en konjunkturdæmpende finanspolitik i finansåret 1968/69, selvom der i dette år var tale om et kasseunderskud på knap 0.1 milliard. Finansåret 1968/69 illustrerer således, at det ikke er selve kasseoverskuddets størrelse, men ændringen heri fra år til år, der anvendes som udtryk for virkningerne af finanspolitikken.

Tabel I.1

	Statens kasseoverskud		Overskud på off. budgetter	
	Finansår (a)	Ændring fra finansår til finansår (b)	Kalenderår	Ændring fra kalenderår til kalenderår (b)
1967	-0.3		0.7	
1968	-0.1	0.3	1.3	0.6
1969	0.4	0.5	1.9	0.6
1970	2.9	2.5	2.4	0.5
1971	-0.3	-3.2	3.6	1.2
1972 (c)	1.7	2.0	4.3	0.7
1973 (d)	2.9	1.2	5.2	0.9

(a) Incl. 1. kvartal i flg. kalenderår, excl. 1. kvartal i det pågældende år. 1967 svarer således til finansåret 1967/68.

(b) Beregnet før afrunding.

(c) Foreløbige tal.

(d) Budgetskøn.

Kilder: Økonomisk Oversigt samt for 1967 og 1968 egne beregninger på grundlag af nationalregnskabsstatistik m. v.

2. I økonomiske analyser tillægger man ikke ændringer i kasseoverskud eller andre budgetsaldi den betydning, som det ofte gøres i den politiske debat. Tværtimod er det i økonomiske analyser hyppigt blevet understreget, at udviklingen i sådanne budgetsaldi giver et i bedste fald meget utilstrækkeligt og i mange tilfælde endda direkte misvisende mål for finanspolitikens virkninger. Derimod indgår kasseoverskuddet¹ i den pengepolitiske problemstilling i kraft af den likviditetspåvirkning, der finder sted ved enhver betaling fra borgerne til staten eller omvendt – uanset disse betalingers art. Eksempelvis betyder en indbetaling fra borgerne til staten en formindskelse af likviditeten (pengeforsyningen) i den private sektor, medens enhver udbetaling fra staten til borgerne betyder en likviditetsforøgelse.

Sådanne virkninger på pengeforsyningen må ses i sammenhæng med Nationalbankens pengepolitik. Disse specifikke virkninger af ændringer i finanspolitikken er ikke taget i betragtning i det følgende.

3. Det var tidligere almindeligt at belyse den finanspolitiske påvirkning af økonomien ved hjælp af ændringer i overskuddet på drifts- og anlægsbudget-

1. Efter visse korrektioner for ændringer i statens mellemværende med Nationalbank og udland.

tet frem for i kasseoverskuddet. Overskuddet på drifts- og anlægsbudgettet omfatter forskellen mellem driftsindtægter (skatter og afgifter) på den ene side og drifts- og anlægsudgifter på den anden side. Kasseoverskuddet fremkommer efter, at der også er taget hensyn til det offentliges låneoptagelse og udlånsvirksomhed, afdrag, køb og salg af fast ejendom, restanceforskydninger m. v. Baggrunden for, at man ikke tidligere tog disse sidstnævnte transaktioner og forskydninger i betragtning når det gjaldt om at bedømme den finanspolitiske påvirkning, var, at man ikke mente, at der udgik en direkte efterspørgselspåvirkning fra disse poster. Dette er korrekt med hensyn til nogle af posterne, ikke med hensyn til andre. På statsregnskabet udvises nu dels drifts-, anlægs- og udlånsoverskuddet, dels kasseoverskuddet. Indvendingerne mod at aflæse den finanspolitiske påvirkning i et overskudsbegreb er imidlertid principielt de samme, uanset hvilket overskudsbegreb der er tale om. I det følgende skal disse indvendinger resumeres.

II

Kritikken af kasseoverskud m. v.

Traditionelle argumenter

4. De *traditionelle argumenter* for at afvise ændringer i kasseoverskuddet (eller andre overskudsbegreber) som mål for finanspolitikens virkninger kan kort sammenfattes således:

En *første forudsætning* for, at ændringer i kasseoverskud m. v. ville være et velegnet udgangspunkt for at måle virkninger af ændringer i finanspolitikken, måtte være, at *alle offentlige indtægter* uanset deres art havde samme dæmpende virkning på den samlede efterspørgsel i samfundet. Det er imidlertid velkendt, at en forhøjelse af skattesatserne har forskellig virkning, alt efter om der er tale om en indkomstskatteforhøjelse, en moms- eller punktavgiftsforhøjelse, højere formueskatter eller arveafgifter, omsætningsafgift på fast ejendom etc.

For *det andet* måtte brug af overskudsbegreber som indikator for finanspolitikens virkninger forudsætte, at alle de forskellige typer af *offentlige udgifter* havde samme konjunkturstimulerende virkning. Heller ikke denne forudsætning er opfyldt. Der er således væsentlig forskel mellem på den ene side virkningerne af en udgiftsforøgelse, der skyldes at det offentlige udvider sin egen efterspørgsel efter varer og tjenester, f. eks. derved at der sker en stigning i antallet af offentligt ansatte, og på den anden side virkningerne af en udgiftsforøgelse, der består i øgede udgifter til folke- og invalidepension og andre indkomstoverførsler. Den samlede efterspørgselsstimulerende virkning bliver størst i det førstnævnte tilfælde, hvor det offentlige selv umiddelbart beslaglægger flere ressourcer, hvad der ikke er tilfældet i det sidstnævnte.

Som andre eksempler på, at forskellige typer af offentlige udgifter, respektive udgiftsbesparelser har forskellige virkninger, skal nævnes, at der er forskel på virkningerne af på den ene side udskydelse af statslige bygge- og anlægsarbejder og på den anden side besparelser i forbindelse med arealerhvervelse til offentlige formål, offentlige ejendoms køb i øvrigt eller dæmpning af stigningen i U-lands-bistanden.

For det tredje måtte det være en betingelse for, at ændringer i kasseoverskud m. v. kunne være et egnet mål for finanspolitikens strammingsgrad, at den efterspørgselsstimulerende effekt af f. eks. 1 mill. kr. offentlig udgiftsstigning var præcis lig med den efterspørgselsbegrænsende virkning af 1 mill. kr. i øgede skatteindtægter. At denne betingelse ikke er opfyldt fremgår allerede af det ovenfor anførte, der indebærer at en indtægts- og en udgiftsstigning af en bestemt størrelse kan fremkomme gennem en lang række kombinationer, der vil have hver sin særlige virkning på samfundsøkonomien. Specielt vil den efterspørgselsstimulerende (ekspansive) virkning af en forøgelse af de offentlige udgifter meget ofte være større end den konjunkturdæmpende (kontraktive) virkning af øgede skatter m. v. Som følge heraf vil en samtidig og lige stor forøgelse af de offentlige udgifter og indtægter netto virke efterspørgselsstimulerende. Der kræves derfor som en generel hovedregel skattemæssig overdækning, hvis der skal ske en neutralisering af de konjunkturstimulerende virkninger af en udvidelse af det offentliges egen efterspørgsel efter varer og tjenester.

Dette krav om skattemæssig overdækning kan derudover yderligere være begrundet i forskelle i opsparingsandel og opsparingsadfærd hos de forskellige befolkningsgrupper.

Samtidighedsproblemet

5. Når problemerne omkring kasseoverskuddets egnethed som mål for finanspolitikken i de seneste år har tiltrukket sig stærkt forøget interesse, idet der er opstået en endnu mere udbredt skepsis over for overskudsbegrebets anvendelighed som udtryk for finanspolitikens virkninger, hænger det imidlertid sammen med, at de *personlige indkomstskatter nu opkræves på en anden basis end tidligere*. Således er kildeskatten i modsætning til den tidligere indkomstskat principielt en samtidighedsskat, hvis provenu umiddelbart forøges, når indkomsterne stiger. I de tilfælde hvor et øget skatteprovenu skyldes *øgede* udskrivningsprocenter, momsprocenter m. v., har det god mening at sige, at det øgede provenu er udtryk for en strammere skattepolitik. Men et øget provenu kan også være en følge af, at der er sket et konjunkturopsving med deraf følgende større produktion, indtægter og forbrug, som med *uændrede skattesatser* bevirker, at skatteprovenuet stiger. I dette tilfælde kan et øget skatteprovenu ikke tages som udtryk for, at skattepolitikken er blevet strammet.

Med den betydelige andel, som indkomstskatterne udgør af de samlede

skatteindtægter, var den her fremdragne indvending mod overskudsbegrebernes anvendelighed som indikatorer for finanspolitikkenes strammingsgrad ikke så tungtvejende under det tidligere indkomstskattesystem. Bortset fra restanceforskydninger m. v. var indkomstskatteprovenuet her uafhængigt af det økonomiske forløb i det pågældende år, idet det blev udskrevet på et *fortidigt* indkomstgrundlag og således lå fast uanset indkomstudviklingen. I modsætning hertil er kildeskatten som nævnt principielt en *samtidigheds*skat, og provenuet er følgelig foruden af ændringer i udskrivningsprocenter, skattefradrag m. v. afhængigt af den løbende udvikling i økonomisk aktivitet, inflationsgrad og indkomstfordeling.

Ønsker man derfor på indtægtssiden i de offentlige finanser at udskille virkningen af ændrede udskrivningsprocenter og andre satsændringer (ændringer i de finanspolitiske instrumenter), så forudsætter dette i virkeligheden at man har en model for, hvordan den danske økonomi fungerer. I det følgende er beskrevet en sådan forenklet model, og på grundlag heraf har man beregnet, hvor stærke virkningerne vil være af forskellige former for satsændringer m. v. i forbindelse med de offentlige indtægter. Først hermed får man en mulighed for at vurdere den konjunkturdæmpende virkning, der er en direkte følge af ændringer i skattesatserne. Stiller man heroverfor den konjunkturstimulerende virkning, der udgår fra ændringen i de offentlige udgifter, får man et sammenfattende udtryk for virkningerne af ændringer i finanspolitikken og hermed en mulighed for at løse det reelle problem, der består i at vurdere forholdet mellem på den ene side de ekspansive (konjunkturstimulerende) virkninger og på den anden side de kontraktive (konjunkturdæmpende) virkninger af ændringer i skatte- og udgiftspolitikken.

III

Fremgangsmåden ved modelberegningerne

Den til grund liggende model

6. Det mål for virkningerne af finanspolitiske ændringer (finanseffekten), man i det følgende har søgt at opstille som alternativ til kasseoverskudsbetragtninger m. v., er som nævnt udviklet på basis af en teoretisk model for dansk økonomi, hvori indgår samspillet mellem de offentlige finanser og den private sektor.

Det må understreges, at der er tale om nogle første resultater af et arbejde, der tænkes videreført og udbygget. Det videre arbejde kan give anledning til korrektioner på en række punkter. De fremlagte tal er således af foreløbig karakter og behæftet med en betydelig usikkerhed.

Trods disse forbehold må det antages, at også de foreløbige resultater giver et rigtigere billede af de konsekvenser ændringer i finanspolitikken har for det økonomiske forløb, end det billede man kan få ud fra ændringerne i kasseoverskuddet eller andre saldi på de offentlige budgetter. Dette er baggrunden for, at man – med understregning af den foreløbige karakter – har ment, at det kunne være af interesse at fremlægge nogle af beregningsresultaterne allerede på undersøgelsens nuværende stade.

7. I modellen, der er nærmere beskrevet i bilaget, indgår naturligvis som centrale bestanddele de instrumenter, der er til rådighed for det offentlige til påvirkning af aktiviteten.

Herudover belyser modellen de faktorer, som bestemmer udviklingen i det private forbrug, erhvervsinvesteringerne, eksporten og importen samt den styrke, hvormed de enkelte faktorer virker. Disse sammenhænge er bestemt ud fra erfaringerne for en længere årrække siden begyndelsen af 1950'erne¹.

Ved anvendelse af modellen må det derfor erindres, at den bygger på for-

1. For så vidt angår importrelationen er der dog kun taget udgangspunkt i årene efter 1958, idet importen indtil da endnu var stærkt påvirket af importrestriktioner.

udsætninger om forbrugeradfærd, investeringsadfærd etc., der svarer til det for tidligere år konstaterede. Pludselige adfærdsændringer – f. eks. de af en storkonflikt følgende virkninger på forbrug, produktion, investeringer og udenrigshandel – er det ikke muligt at tage i betragtning ved beregninger af den her foretagne art.

Det skal samtidig bemærkes, at hensynet til, at arbejdet med modellen ikke skulle svulme for stærkt op og overskueligheden måske derved gå tabt, har gjort det nødvendigt at arbejde med ret forenkede relationer. Omfanget af eksisterende talmæssige oplysninger har virket i samme retning. Dette har bevirket, dels at man ikke har kunnet dele det offentliges forskellige indtægts- og udgiftsinstrumenter så nuanceret op, som det kunne være ønskeligt, dels at også de i dette punkt nævnte relationer fremtræder i en mere summarisk form, end man kunne ønske. Der kan især være anledning til at fremhæve, at alle forbrugere har måttet betragtes som een samlet gruppe, uanset forskelle i de forskellige befolkningsgruppers opsparings- og forbrugsadfærd, de særlige skatteregler for pensionister etc.

8. Vedrørende det private forbrug, der er den største enkeltkomponent i den indenlandske efterspørgsel, skal det i øvrigt nævnes, at beregningerne har givet til resultat, at indkomstændringer, herunder den del, der skyldes inflation, har været den dominerende årsag til ændringer i forbrugskvoten¹. I de senere år med stærk stigning i skattetrykket indgår imidlertid også denne faktor med stor vægt i forklaringen på den måde, at stigende skattetryk får til følge, at en mindre del af de disponible indkomster (indkomst efter skat) opspares.

Den eksportfunktion, der indgår i modellen, implicerer, at den mest afgørende faktor for industrieksportens stigningstakt naturligvis er den internationale konjunkturudvikling, men at efterspørgselsudviklingen i Danmark ligeledes har væsentlig indflydelse. Det fremgår således klart af de undersøgelser, der er foretaget i forbindelse med modelarbejdet, at en gennem længere tid opretholdt kraftig stigning i den indenlandske efterspørgsel får en retarderende indflydelse på eksporten.

1. Forbrugskvoten er defineret som det samlede forbrug i løbende markedspriser divideret med de private disponible nettoindkomster.

De finanspolitiske instrumenter

9. Udover de ovenfor skitserede sammenhænge indgår naturligvis som centrale bestanddele i modellen de instrumenter, der er til rådighed for det offentlige ved tilrettelæggelsen af en konjunkturregulerende finanspolitik. Disse er i modellen sammenfattet i følgende hovedposter:

Indtægtssiden:

1. Statens udskrivningsprocent for personindkomstkatten.
2. Kommunale skatteprocenter, folkepensionsbidrag m. v.
3. Moms og andre indirekte afgifter.
4. Ejendomsskatter.
5. Vægtafgifter.
6. Ligningsmæssige og beregningsmæssige fradrag.

Udgiftssiden:

1. Offentlige lønudgifter:
 - a) Antal offentligt ansatte.
 - b) Lønniveau for offentligt ansatte.
2. Offentligt varekøb m. v.
3. Indkomstoverførsler.

Det må imidlertid erkendes, at det er forbundet med betydelige vanskeligheder at afgrænse, hvad der kan opfattes som finanspolitiske instrumenter. På indtægtssiden er problemerne overskuelige. Størrelsen af udskrivningsprocenter, progressivitet i skatteskalaen, kommunale skatteprocenter m. v., momsprocenter og diverse afgiftssatser er direkte under de finanspolitiske myndigheds kontrol og kan derfor henregnes til finanspolitikens indtægtsinstrumenter.

Den afgrænsning, der er foretaget med hensyn til udgiftsinstrumenterne, er i højere grad udtryk for et valg, som til en vis grad kan siges at være vilkårligt, samtidig med at det afspejler det forhold, at datagrundlaget for de samlede offentlige udgifter endnu ikke foreligger i en så detaljeret form, som man ud fra denne undersøgelses synspunkt kunne ønske. Til nærmere belysning af nogle af problemerne skal anføres følgende:

10. Der kunne måske argumenteres for, at man som ændrede udgiftsdispositioner kun burde medregne sådanne udgiftsændringer, der følger af ny eller

ændret lovgivning. Dette ville således medføre, at stigningen i lovbundne udgifter i henhold til tidligere vedtagen lovgivning ikke blev medregnet. Da ekspansionen i de offentlige udgifter for en meget stor del skyldes sådanne lovbundne stigninger, er det imidlertid på forhånd klart, at en sådan definition af de offentliges udgiftsinstrumenter ikke kan give en hensigtsmæssig beskrivelse af finanspolitikken. På den anden side ville det også være misvisende at betragte hele den offentlige udgiftsstigning som resultat af finanspolitiske beslutninger. Således har det offentlige kun begrænset indflydelse på prisstigningerne på de varer og tjenester, det køber udefra. Og medens en stigning i antal offentligt ansatte klart må regnes med til den finanspolitiske beslutningssfære (når man som her betragter stat, kommuner, selvejende sociale institutioner etc. som een samlet sektor), kan det være et spørgsmål om f. eks. en stigning i overførselsindkomsterne ligeledes skal regnes med i det omfang stigningen skyldes, at der er blevet flere folke- og invalidepensionister. Da en sådan stigning på den anden side har sammenhæng med de i lovgivningen fastlagte tildelingskriterier, er det dog heller ikke oplagt, at den ikke skal regnes med ved beregningerne over ændringer i udgiftspolitikken.

I nærværende undersøgelse er det valgt at se bort fra de udgifter, der er en følge af prisstigninger på det offentliges køb af varer og tjenester, hvorimod samtlige øvrige offentlige udgifter, inklusive lønsatserne, medregnes blandt det offentliges udgiftsinstrumenter.

11. Det skal afslutningsvis nævnes, at valget af finanspolitiske instrumenter er af betydning for det resultat m. h. t. finanseffektens størrelse, som man når frem til, jvfr. nedenfor. Det må dog understreges, at denne betydning især vedrører niveauet for finanseffekten, medens den ikke har nogen nævneværdig indflydelse på størrelsen af ændringen i finanseffekten fra år til år.

IV

Beregningernes hovedresultater

De enkelte instrumenters multiplikatorer

12. Med udgangspunkt i den ovenfor beskrevne model kan man undersøge virkningen på den samlede indenlandske efterspørgsel af en række *tænkte* ændringer i de finanspolitiske instrumenter, jvfr. tabel IV.1. Tabellens enkelte rækker illustrerer virkningen af, at man under i øvrigt uændrede forhold ændrer det enkelte instrument¹.

Som det fremgår af tabellen, ville en forøgelse af den statslige udskrivningsprocent i 1973 med 5 procentpoints have forøget skatteprovenuet med godt 1.2 milliarder kr. Dette ville ifølge modelberegningerne have reduceret den indenlandske efterspørgsel, opgjort i årets priser, med omkring 925 mill. kr. Når den indenlandske efterspørgsel ikke reduceres med skattestigningens fulde beløb, hænger det sammen med det tidligere omtalte forhold, at en del af skattestigningen betales af midler, der ellers ville være blevet opsparet.

Det forhold, at den indenlandske efterspørgsel reduceres med omkring tre fjerdedele af den af skatteforhøjelsen følgende provenustigning, plejer man i økonomien at udtrykke således, at skattestigningen har en »multiplikatorvirkning« på ca. 0.75, jvfr. sidste kolonne i tabel IV.1 (i tabellen 0.76).

På tilsvarende måde er efterspørgselspåvirkningen for de øvrige finanspolitiske instrumenter angivet ved deres multiplikatorvirkning².

For kommuneskatternes (proportionalsskatternes) vedkommende er forholdet mellem provenustigning og efterspørgselspåvirkning som følge af en skatte-

1. Multiplikatorerne vedrører 1973, men tilsvarende beregninger for 1970 til 1972 viser en betydelig grad af stabilitet. For perioden forud for 1970 ville multiplikatorerne derimod få andre værdier, jvfr. nedenfor i punkt 15.

2. I de her fremlagte, foreløbige beregningsresultater er der kun taget hensyn til de virkninger af ændringer i finanspolitikken, som indtræder i det første år efter ændringen. Multiplikatorerne er »førsteårs-multiplikatorer«. I senere beregninger vil der blive beregnet multiplikatorvirkninger for en treårsperiode, jvfr. nærmere nedenfor i punkt 15.

Tabel IV.1: Virkninger af eventuelle ændringer i nogle vigtige finanspolitiske instrumenter

	(1) Ændring i instrument	(2) Heraf følgende umiddelbare ændring i skatteprovenuet eller i offentlige udgifter; mill. kr. i faste 1973-priser	(3) Virkning på indenlandsk efterspørgsel samme år; mill. kr. i faste 1973-priser	(4) »Multipli- kator« = (3) : (2)
<i>Finanspolitisk</i>				
<i>instrument:</i>				
Udskrivningsprocent	+ 5 %	1.210	-925	-0.76
Proportionalsskat (kommuneskatter og folkepensionsbidrag m. v.)	+ 1 %	830	-675	-0.81
Moms	+ 1 %	800	-755	-0.94
Ejendomsskatter	+ 1 mia. kr.	1.000	-330	-0.33
Vægtafgifter	»	1.000	-750	-0.75
Formindskelse af be- regnings- og lignings- mæssige fradrag	»	560	-420	-0.75
Offentlige lønudgifter:				
a) antal ansatte	»	1.000	1.970	1.97
b) lønniveau	+ 5 %	1.400	635	0.45
Offentligt varekøb m. v.	+ 1 mia. kr.	1.000	1.480	1.48
Indkomstoverførsler ¹	+ 1 mia. kr.	1.000	(480)	(0.48)

1. Som diskuteret i teksten må de anførte virkninger af en stigning i indkomstoverførslerne antages at være undervurderede.

forhøjelse stort set det samme som for statsindkomstbeskatningen, hvad der næppe kan overraske. En moms-forhøjelse, der giver samme provenu som en forhøjelse af proportionalsskatterne med 1 pct., påvirker derimod efterspørgselen væsentlig stærkere. Multiplikatoren er her beregnet til 0.94, hvad der især afspejler, at en moms-forhøjelse ifølge modellen ikke i samme grad som højere indkomstskatter fører til reduktion i opsparingstilbøjeligheden.

Ejendomsskatterne er ifølge de foretagne beregninger den skatteart, hvor forhøjelser giver mindst efterspørgselsdæmpende effekt, hvad der bl. a. må ses i sammenhæng med, at ejendomsskatterne er fradragsberettigede ved indkomstbeskatningen.

13. Oversigten illustrerer på meget tydelig måde, at den efterspørgselsstimulerende effekt af en stigning i de offentlige udgifter som hovedregel er ad-

skilligt kraftigere end den efterspørgselsbegrænsende effekt af, at skatter og afgifter sættes i vejret med tilsvarende beløb. En forøgelse af det offentliges varekøb med 1 milliard får den indenlandske efterspørgsel til at stige med omkring 1½ milliard. Der er altså en multiplikator på ca. 1.5. En stigning i antallet af offentligt ansatte, hvorigennem det offentliges lønudbetalinger forøges med 1 milliard kr., får ifølge beregningerne den samlede indenlandske efterspørgsel til at stige med tæt op imod to milliarder. Stiger det offentliges lønsam alene på grund af lønstigninger, er efterspørgselsvirkningen derimod væsentlig mere begrænset. Multiplikatoren er her beregnet til 0.45.

Når en stigning i antallet af offentligt ansatte, målt ved udgiftsforøgelsen, har en større virkning på efterspørgsel og produktion end en tilsvarende forøgelse af de offentlige udgifter til varekøb, ligger hovedforklaringen i, at en del af det offentliges varekøb, og dermed en del af virkningen på efterspørgsel og produktion, retter sig direkte mod udlandet. Dette er ikke tilfældet, når antallet af offentligt ansatte forøges.

Når samtidig både stigning i antal offentligt ansatte og stigning i det offentliges varekøb har en betydeligt stærkere konjunkturstimulerende virkning end lønstigninger, skyldes det, at i de to førstnævnte tilfælde øges den indenlandske efterspørgsel både derved, at det offentlige umiddelbart øger sin egen efterspørgsel, samt ved at den indkomststigning, der er sidestykket til de øgede offentlige udgifter, giver anledning til en forbrugsstigning hos de pågældende indkomstmottagere. En ren lønstigning påvirker derimod kun efterspørgselen indirekte, gennem stigningen i forbruget som følge af stigningen i de offentligt ansattes disponible indkomster¹.

Af samme grunde er også den efterspørgselspåvirkning, der udgår fra en stigning i overførselsindkomsterne, mindre end den samlede påvirkning ved en udvidelse af det offentliges egen efterspørgsel. Multiplikatorvirkningen er her ved modelberegningerne beregnet til omtrent det samme som virkningen af en lønforhøjelse til de offentligt ansatte (0.48 mod 0.45, jvfr. tabellen). Som det er fremhævet ovenfor, er den beregnede konjunkturpåvirkning af en stigning i indkomstoverførslerne dog undervurderet, idet der eksempelvis ikke er taget hensyn til, at børnetilskud ikke indkomstbeskattes eller til, at pensionister m. fl. beskattes lempeligere og har en større forbrugstilbøjelighed

1. Ved en sammenligning af multiplikatorerne må det fremhæves, at der er tale om påvirkningen af den mængdemæssige indenlandske efterspørgsel. En medtagelse af prisvirkningen ville forøge multiplikatorerne og samtidig i nogen grad ændre deres indbyrdes størrelsesforhold.

end den øvrige befolkning. I beregningerne er det således antaget, at en indkomstfremgang for pensionister beskattes på samme måde som en indkomstfremgang for andre, dvs. at godt halvdelen af en stigning i overførslerne er antaget at gå til skat. Hvis man alternativt regnede med, at pensionister ikke beskattes af øgede indkomstoverførsler, ville multiplikatoren for indkomstoverførsler i tabel IV.1 blive godt og vel fordoblet.

14. *Sammenfatningsvis* skal det herefter om den hidtil gennemgåede del af beregningsresultaterne fremhæves, at den konjunkturpåvirkning, der udgår fra ændringer af udgiftsinstrumenterne i finanspolitikken, er langt kraftigere end den tilsvarende effekt af ændringer i indtægtsinstrumenterne. Det var netop dette forhold, der i indledningen blev fremhævet som en af hovedårsagerne til, at ændringer i overskuddet på de offentlige budgetter ikke kan anvendes til at belyse virkningerne af finanspolitikken.

Det følger heraf, at en dæmpning af stigningen i de offentlige udgifter er et langt mere effektivt middel i stabiliseringspolitikken end en tilsvarende ændring af budgetbalancerne, fremkaldt ved en stramning af skattepolitikken.

15. Det foranstående skal i dette og det følgende punkt suppleres med nogle *betragtninger af mere teknisk karakter*. Det blev i den første fodnote til punkt 12 ovenfor nævnt, at multiplikatorerne iflg. tabel IV.1 kun kan anvendes for de seneste år. Dette hænger sammen med, at man *forud for kildeskattens indførelse* ved fastlæggelsen af udskrivningsprocenten kunne betragte skattegrundlaget som givet (hidrørende fra det foregående år), hvorfor proventet fra den direkte beskatning ville blive proportionalt med udskrivningsprocenten. Man har på denne baggrund i de i det næste afsnit anførte beregninger for årene før 1970 opfattet det samlede provenu fra indkomstkatten som finanspolitisk instrument. Med denne fremgangsmåde ville multiplikatorerne af offentlige udgiftsændringer i denne periode blive større end anført i tabel IV.1, idet den af en udgiftsforøgelse følgende stigning i de disponible indkomster ikke ville blive afdæmpet i kraft af en samtidighedsskat. Dette kan også udtrykkes ved at understrege, at indførelsen af kildeskatten har styrket den automatiske stabiliseringseffekt af beskatningen.

Det skal endvidere fremhæves, jvfr. den anden fodnote til punkt 12, at beregningerne ikke kun tager hensyn til »første-runde-effekten«, men inkluderer de afledede virkninger i det pågældende år. Imidlertid ville multiplikatoreffekten blive væsentlig større, hvis man under i øvrigt uændrede forhold lod

Tabel IV.2 Multiplikatorer med hensyn til bruttofaktorindkomst og indenlandsk efterspørgsel

	Bruttofaktorindkomst	Indenlandsk efterspørgsel (a)
<i>Finanspolitisk instrument:</i>		
Udskrivningsprocent	-0.51	-0.76
Proportionalsskat	-0.54	-0.81
Moms	-0.73	-0.94
Ejendomsskatter	-0.22	-0.33
Vægtafgifter	-0.51	-0.75
Formindskelse af ligningsmæssige fradrag m v. . .	-0.51	-0.75
Offentlige lønudgifter:		
a) antal ansatte	1.45	1.97
b) lønniveau	0.15	0.45
Offentligt varekøb m. v.	0.98	1.48
Indkomstoverførsler (b)	(0.32)	(0.48)

(a) Jvfr. kolonne (4) i tabel IV.2.

(b) Tallene må antages at være undervurderede, jvfr. teksten.

en instrumentændring virke i f. eks. tre år, idet der er tale om en udpræget dynamisk model. Dette punkt vil blive uddybet under det kommende arbejde.

16. Endelig skal det nævnes, at multiplikatorerne også er beregnet med henblik på virkningen på nationalproduktet (bruttofaktorindkomsten). Beregningerne er anført i tabel IV.2, hvor der samtidig til sammenligning er anført multiplikatorerne med hensyn til den indenlandske efterspørgsel, jvfr. sidste kolonne i tabel IV.1.

Som det vil fremgå af tabellen, er multiplikatorvirkningen med hensyn til nationalproduktet væsentlig mindre end den tilsvarende multiplikatorvirkning med hensyn til den indenlandske efterspørgsel. Dette hænger sammen med, at den indenlandske efterspørgsel delvis retter sig mod import, samtidig med at en mindre indenlandsk efterspørgsel giver større mulighed for at øge eksporten. Forskellen mellem multiplikatorerne udtrykker således de finanspolitiske instrumenters virkning på im- og eksporten.

Finanseffekten

17. I det foregående afsnit, jvfr. specielt tabel IV.1, er det som nævnt ikke virkningerne af faktiske stedfundne ændringer i finanspolitikken, der er vist.

Der er i denne tabel alene foretaget en beregning af, hvilken virkning forskellige *tænkte ændringer* i finanspolitikken ville have på den indenlandske efterspørgsel. På grundlag af de for hvert år beregnede enkeltvirkninger (multiplikatorer) er det imidlertid muligt at beregne et sammenfattende udtryk for finanspolitikken virkninger ved at gange de *faktisk stedfundne ændringer* i instrumenterne vedrørende såvel skatte- og afgiftspolitikken som udgiftspolitikken op med deres multiplikatorer.

Der bliver herved tale om en slags indeksberegning, der illustrerer, hvilke ændringer der er sket i finanspolitikken i forhold til det foregående år, opdelt dels i ændringer i udgiftspolitikken (udgiftsinstrumenterne), dels i ændringer i skatte- og afgiftspolitikken (indtægtsinstrumenterne) og endelig den samlede virkning (finanseffekten) af de to sæt af ændringer.

Ved mange indeksberegninger er det et problem, at det f. eks. på grund af ændret forbrugssammensætning, fremkomsten af nye varer etc. kan være vanskeligt at opstille sammenhængende talserier for en længere periode. I forbindelse med de her foretagne beregninger foreligger der et noget lignende problem, affødt af overgangen til kildeskat.

Kildeskattesystemets indførelse havde blandt andet den virkning at styrke de såkaldt »automatiske stabilisatorer« eller »selvregulerende kræfter« i økonomien, hvilket også netop var et væsentligt formål med indførelsen af kildeskat. Der tænkes hermed på, at når der sker en indkomstforøgelse, f. eks. på grund af højere eksport eller investeringer eller blot en forhøjelse af pengeindkomsterne, bliver en væsentlig del heraf nu automatisk suget op gennem indkomstbeskatningen. En indkomstforøgelse får altså under kildeskattesystemet ikke samme efterspørgselsstimulerende virkning som tidligere¹.

Det må imidlertid understreges, at de foretagne beregninger på basis af den anvendte model principielt har taget højde for de i denne forbindelse opståede problemer. Teknikken i forbindelse med beregningerne for hvert enkelt år har nemlig været, at man først har beregnet, hvor stor den indenlandske efterspørgsel ville have været, hvis man havde anvendt det foregående års skattepolitiske instrumenter². Derefter har man beregnet den indenlandske

1. Teknisk svarer dette til, at udgiftsmultiplikatorerne i økonomien formindskedes ved overgangen til kildeskat. De i tabel IV.1 og IV.2 anførte multiplikatorer ville derfor have været større, hvis de var beregnet for årene før kildeskattens indførelse, jvfr. punkt 15 ovenfor.

2. Til og med 1969 betragtes selve indkomstskattebeløbet som instrument, jvfr. nærmere i punkt 15 ovenfor.

efterspørgsel under anvendelse af de i de pågældende år faktisk anvendte instrumenter, men under i øvrigt uændrede forudsætninger. Forskellen mellem disse to beregninger giver derved alene udtryk for virkningen på den indenlandske efterspørgsel af ændringerne i de skattepolitiske instrumenter, jvfr. den nederste linje i tabellerne IV.3 og IV.4 nedenfor.

På tilsvarende måde foretages beregninger for udgiftsinstrumenternes vedkommende, jvfr. næstsidste linje i tabellerne IV.4 og IV.5 nedenfor. Nettoresultatet af instrumentændringerne på såvel indtægts- som udgiftssiden illustrerer herefter den samlede finanseffekt, jvfr. trediesidste linje i de pågældende tabeller.

18. Selv om man som nævnt principielt må hævde, at man med den anvendte beregningsteknik er i stand til at tage højde for den næsten totale omlægning af skattepolitikken i årene 1969-70, har ændringerne alligevel været så omfattende, at tallene for disse år må tages med et betydeligt forbehold. Det må også her tages i betragtning, at anvendelsen af modellen indebærer en antagelse om, at forbrugere, investorer etc. har haft et uændret adfærdsmønster igennem alle årene. Selv om de foretagne kontrollberegninger stort set bekræfter denne hypoteses rigtighed, vil der alligevel i enkelte år være afvigelser, og her kan ikke mindst ændringer omkring kildeskattens indførelse spille en rolle.

19. Hvad *udgiftsinstrumenterne* angår, har der stort set ikke foreligget problemer af samme type som for de skattepolitiske instrumenters vedkommende. Til gengæld kan der være grund til at minde om de i afsnit III, punkterne 9 og 10 omtalte problemer vedrørende den foretagne afgrænsning af de finanspolitiske instrumenter; disse problemer er særlig store for udgifternes vedkommende. Det er derfor vigtig at fremhæve, at finanseffektens størrelse er stærkt afhængig af instrumentvalget¹. Dette »niveauproblem« kan udtrykkes på den måde, at finanseffekten først er fastlagt, når man har foretaget en afgrænsning af de finanspolitiske instrumenter.

1. Finanseffekten er som før nævnt en sammenvejning af effekten af ændringer i de enkelte instrumenter. Det er derfor klart, at finanseffekten f. eks. vil blive mindre i alle år, hvis man – i modsætning til den her valgte afgrænsning – vælger at betragte lønstigninger for offentligt ansatte som værende uden for de finanspolitiske myndigheders kontrol.

20. Når dette problem vedrørende niveauet eller nulpunktet for finanseffekten er blevet fremhævet, må det dog samtidig understreges, at problemet forsvinder, når man i stedet for at betragte finanseffekten isoleret vurderer denne i relation til de økonomisk-politiske målsætninger. Vælges en alternativ afgrænsning af de finanspolitiske instrumenter vil beregningerne over efterspørgselsudvikling m. v. ved uændret finanspolitik give et andet resultat; men dette modsvares af en tilsvarende ændring i finanseffekten. Finanseffektens afhængighed af instrumentafgrænsningen har således ingen betydning for dens anvendelighed som styringsgrundlag i stabiliseringspolitikken.

Finanseffekten siden 1967

21. Finanseffekten i årene siden 1967 er i tabellerne IV.3 og IV.4 målt ud fra finanspolitikken påvirkning af den indenlandske efterspørgsel. Den øverste linje i tabellerne viser den faktiske mængdemæssige ændring i den indenlandske efterspørgsel sammenlignet med året før, for hvert år udtrykt i det pågældende års priser. 1973-tallet svarer til det skøn, der er indeholdt i konjunkturbedømmelsen side 31. Den næste linje i tabellerne viser den ændring i den indenlandske efterspørgsel, der ifølge beregningerne ville være fremkommet, hvis de finanspolitiske instrumenter ikke var blevet ændret i forhold til det foregående år. Forskellen, dvs. den samlede finanseffekt, bliver dermed udtryk for den samlede finanspolitiske påvirkning af den indenlandske efterspørgsel gennem de foretagne ændringer af de finanspolitiske instrumenter på såvel indtægts- som udgiftssiden.

Som det fremgår af tabellerne, giver finanseffekten et helt andet billede af finanspolitikken virkninger end det billede, der fremkommer, hvis analysen baseres på ændringer i budgetoverskuddet, jvfr. tabel I.1. Finanspolitikken har ifølge de her viste beregninger stimuleret den indenlandske efterspørgsel i praktisk taget alle de år, der er omfattet af undersøgelsen.

Beregningsresultaterne skal som omtalt tages med de forbehold, som især problemerne med hensyn til afgrænsningen af udgiftspolitikken medfører. Trods dette er der ikke tvivl om, at finanspolitikken ikke har haft den konjunkturdæmpende virkning, man i almindelighed tillægger den. Beregningerne har gjort det muligt at sammenligne de ekspansive virkninger af øgede offentlige udgifter med de kontraktive virkninger af øgede skatte- og afgiftssatser, og det har herved vist sig, at den beregnede finanseffekt, bortset fra årene 1967 og 1971, har været af beskeden størrelse, sammenlignet med den faktiske ændring af den indenlandske efterspørgsel.

Tabel IV.3 *Finanspolitikens påvirkning af den mængdemæssige indenlandske efterspørgsel, belyst ved finanseffekten. 1967-69.*

Mia. kr., årets priser	1967	1968	1969
Faktisk ændring af indenlandsk efterspørgsel	3.5	2.5	11.1
Beregnet ændring af indenlandsk efterspørgsel, forudsat foregående års finanspolitik	-0.7	2.0	10.1
Finanseffekt (a)	4.2	0.5	1.0
Heraf: udgiftsinstrumenter	5.4	5.4	4.3
indtægtsinstrumenter	-1.2	-4.9	-3.3

(a) positivt fortegn = konjunkturstimulerende
 negativt fortegn = konjunkturdæmpende

Der kan måske være grund til at fremhæve to forhold: For det første kan man ikke ud fra det ovenfor anførte bedømme hensigtsmæssigheden af den førte finanspolitik, jvfr. afsnit V nedenfor. For det andet kan det anførte ikke tages som udtryk for, at man ikke via finanspolitikken har haft mulighed for at påvirke det økonomiske forløb¹. Som det fremgår af tabellernes to nederste linjer, er der udgået en markant påvirkning af den indenlandske efterspørgsel fra ændringerne i henholdsvis udgifts- og indtægtsinstrumenterne. Et ændret styrkeforhold mellem ændringerne i de to sæt instrumenter – dvs. en mindre udgiftsekspansion ved fastholdt skattepolitik eller en yderligere skærpelse af beskatningen ved den givne udgiftspolitik – ville følgelig have givet sig udslag i større finanseffekt og dermed en mindre stigning i den indenlandske efterspørgsel.

I det følgende skal beregningsresultaterne gennemgås år for år.

22. Som følge af, at tallene er beregnet på helårsbasis, kommer det finanspolitiske omsving, der skete med merværdiafgiftens indførelse juli 1967, først fuldt ud til udtryk i det følgende år, 1968, hvor der derudover blev gennemført en yderligere skærpelse af skattepolitikken. Regnet på helårsbasis blev virkningen af finanspolitikken ret stærkt efterspørgselsforøgende i 1967.

I 1968 blev der gennemført en meget stærk skattekontraktion. Ifølge beregningerne var denne kontraktion dog ikke tilstrækkelig kraftig til helt at opveje de efterspørgselsstimulerende virkninger af det offentlige udgifts-

1. Dette fremgår også af multiplikatorerne, jvfr. tabel IV.2; styringsmulighederne via finanspolitikken ville være kommet klarere frem, hvis man havde beregnet tre-års multiplikatorer, jvfr. punkt 15 ovenfor.

Tabel IV.4 Finanspolitikens påvirkning af den mængdemæssige indenlandske efterspørgsel, belyst ved finanseffekten. 1970-73.

Mia. kr., årets priser	1970	1971	1972	1973
Faktisk ændring af indenlandsk efterspørgsel	5.4	1.7	4.0	12.0
Beregnet ændring af indenlandsk efterspørgsel, forudsat foregående års finanspolitik	4.5	0.0	4.2	11.1
Finanseffekt (a)	0.9	1.7	-0.2	0.9
Heraf: udgiftsinstrumenter	5.7	4.9	5.1	4.4
indtægtsinstrumenter	-4.8	-3.2	-5.3	-3.5

(a) positivt fortegn = konjunkturstimulerende
 negativt fortegn = konjunkturdæmpende

pansion. Beregningerne viser derfor også for 1968 en omend svag – og i forhold til 1967 kraftigt afsvækket – efterspørgselsforøgende effekt fra de offentlige finanser. I 1969 blev denne virkning noget mere udtalt som følge af det »skattehul«, der opstod i slutningen af året i forbindelse med afviklingen af det gamle indkomstskattesystem. Derimod var virkningerne af det offentlige udgiftsekspansion en del svagere i 1969 end i 1968.

Som diskuteret ovenfor er det fra og med 1970 kun provenuet af forhøjede skatte- og afgiftssatser, der indgår i beregningerne, medens hele indkomstskatteprovenuet er regnet med før 1970. Dette giver som nævnt anledning til visse problemer ved sammenligning af årene før og efter 1970. Det er imidlertid karakteristisk, at trods den indsnævrede definition af skatteinstrumenterne, viser tallene for 1970, 1971 og 1972 en lige så kraftig eller kraftigere *skattemæssig kontraktion* som i de foregående år. Dette afspejler de betragtelige forhøjelser af skatte- og afgiftssatserne, der fandt sted i de pågældende år: I 1970-71 koncentreret om forhøjelser af statsindkomstbeskatning, moms og ejendomsskatter, i 1972 om den kommunale indkomstbeskatning og den midlertidige importafgift, der indgår i beregningerne som en forbrugsafgift. Da modelberegningerne ikke kan »opfange« en virkning som den side 30 omtalte, hvorefter en del af den midlertidige importafgift er blevet båret af de udenlandske leverandører, er det dog sandsynligt, at beregningerne overvurderer skattestramningen fra 1971 til 1972.

Over for den væsentlige skærpelse af skattepolitikken i årene 1970-72 står den fortsat kraftige ekspansion i *de offentlige udgifter*. Selv om stigningen er blevet nedbragt fra og med 1971, var der ifølge beregningerne for både 1970 og 1971 fortsat tale om en udgiftsekspansion af en sådan styrke, at dette

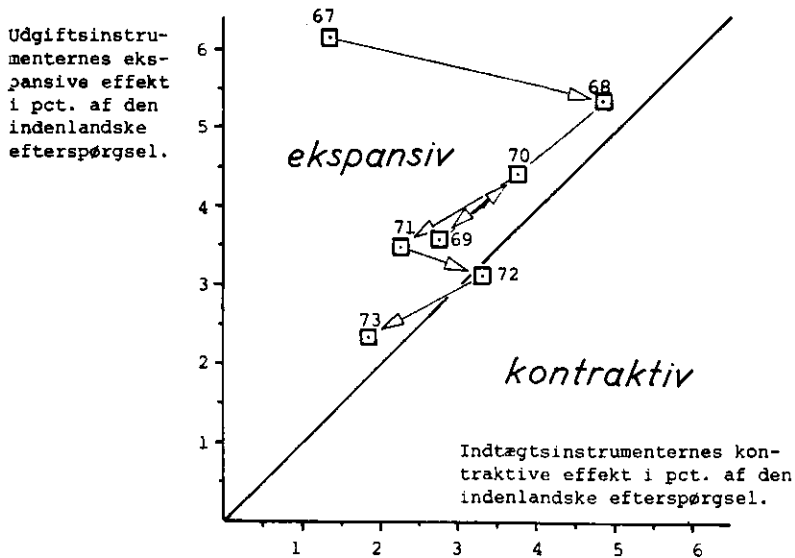
mere end opvejede den samtidige konjunkturopbremning over beskatningen. Med hensyn til den svagt konjunkturdæmpende effekt, der fremgår af beregningerne for 1972, henvises til bemærkningerne ovenfor.

Fra 1972 til 1973 viser beregningerne en afdæmpning af skattepolitikens efterspørgselsbegrænsende virkning. Hovedårsagen hertil er, at der ikke i 1973 er gennemført tilsvarende kraftige satsforhøjelser som i de foregående år. Selv om der samtidig er sket en yderligere afdæmpning af udgiftsekspansionen er nettoresultatet for 1973, at finanspolitikken fortsat virker ekspansivt.

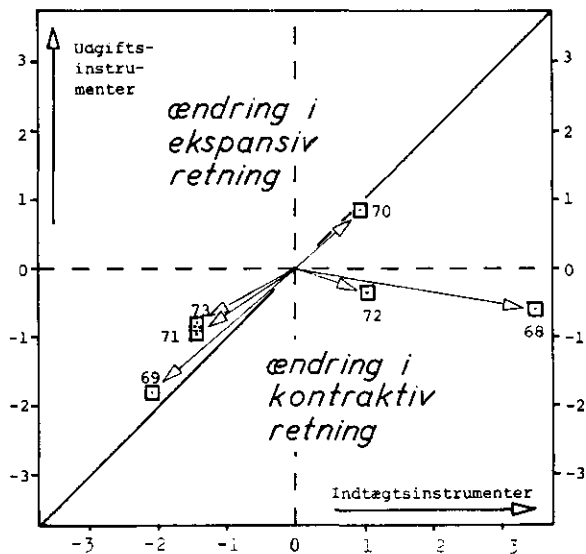
23. I omstående figurer er finanseffekterne søgt belyst i diagramform. *Selve finanseffekterne* i de enkelte år, svarende til tallene i tabel IV.3 og IV.4¹, er hver for sig illustreret ved *punkter* i figur IV.1. Det enkelte punkts beliggenhed angiver for det pågældende år såvel indtægtsinstrumenternes kontraktive virkning (målt ud ad den vandrette akse) som den ekspansive virkning af ændringer i udgiftsinstrumenterne (målt op ad den lodrette akse). Hvis punktet ligger til venstre for den indtegnede halveringslinje, har finanseffekten i det pågældende år derfor været positiv (efterspørgselsstimulerende); jo større afstanden til halveringslinjen er, jo mere konjunkturstimulerende har finanseffekten været. Som det fremgår af figur IV.1, har finanseffekten været ekspansiv i alle årene, med mulig undtagelse af 1972, jvfr. også tabel IV.4 og IV.5.

24. Som tidligere beskrevet er finanseffekten afhængig af den valgte instrumentafgrænsning. Dette gælder imidlertid ikke i samme grad ændringen i finanseffekten. Man kan derfor delvis komme ud over dette nævnte »niveau-problem« ved at vurdere finanspolitikken på basis af *ændringerne i finanseffekten* fra et bestemt år til det næste snarere end på basis af finanseffekterne for de to år. Fortolkningen af begrebet »ændringen i finanseffekten« er til gengæld noget mere kompliceret. Det må nemlig erindres, at selve finanseffekten for et bestemt år er et mål for ændringen i de finanspolitiske instrumenter. Ændringen i finanseffekten bliver således udtryk for, om virkningen af instrumentændringerne har været større eller mindre end virkningen af instrumentændringerne året før.

1. I modsætning til tabellerne, hvor finanseffekterne er udtrykt i absolutte beløb, er det i diagrammerne den *procentvise* ændring i den indenlandske efterspørgsel som følge af de pågældende instrumentændringer, der er afbildet.

Figur IV.1 Finanspolitikken 1967-73 belyst ved udgifts- og indtægtsinstrumenternes effekt på den indenlandske efterspørgsel.

Figur IV.2 Ændringen i finanspolitikken i forhold til året før belyst ved udgifts- og indtægtsinstrumenternes effekt på den indenlandske efterspørgsel.

25. Pilene i figur IV.1 er fremkommet ved at forbinde finanseffekterne i to på hinanden følgende år. De illustrerer derved ændringen i finanseffekten fra år til år. F. eks. viser pilen fra 1967 til 1968, at finanspolitikken i 1968 var mindre konjunkturstimulerende end i 1967, eller med andre ord at finanspolitikken blev ændret i kontraktiv retning. Det kan ydermere ses, at denne ændring i kontraktiv retning fortrinsvis skyldes, at der i 1968 i forhold til 1967 udgik en større konjunkturdæmpende effekt fra indtægtsinstrumenterne (den vandrette bevægelse i figuren), selv om man også kan konstatere en formindsket ekspansiv effekt fra udgiftsinstrumenterne (den lodrette bevægelse i figuren).

Pilene fra figur IV.1 genfindes i figur IV.2, hvor sammenligningsåret blot er placeret midt på figuren (»nulstillet«, om man vil). Det understreges herved, at det er ændringen i finanspolitikken i forhold til året før, som ønskes belyst i denne figur, men i øvrigt er fortolkningen af pilene den samme som før. Idet vinkelhalveringslinjen er ført med over fra figur IV.1 til IV.2, vil det umiddelbart fremgå, at bevægelser til venstre og op fra halveringslinjen betegner en ændring i ekspansiv retning, medens en pil i modsat retning betegner en kontraktion i forhold til året før. Man kan således af figuren aflæse, at der i årene 1969, 1971 og 1973 udgik (vil udgå) en kraftigere konjunkturstimulerende effekt, end der gjorde året før, medens det modsatte har været tilfældet i 1968 og 1972. Samtidig kan det aflæses, hvordan denne ændring har fordelt sig på udgifts- og indtægtsinstrumenter. For her at tage 1973 i forhold til 1972 som eksempel, jvfr. også tabel IV.4, er der ganske vist i 1973 tale om en afdæmpning af udgiftsstigningen, der slår igennem som en formindsket ekspansiv effekt fra udgiftsinstrumenterne (ca. $\frac{3}{4}\%$ mindre effekt på indendansk efterspørgsel) men til gengæld udgår der en formindsket kontraktiv effekt fra indtægtsinstrumenterne (godt $1\frac{1}{2}\%$ mindre end i 1972) således at nettovirkningen – finanseffekten – viser en ændring i ekspansiv retning.

V

Finanspolitikken i lys af de økonomisk-politiske målsætninger

26. I det foregående er redegjort for finanspolitikkenes virkninger, således som disse kan sammenfattes i finanseffekten. Imidlertid kan det naturligvis ikke være et mål i sig selv at føre en kontraktiv eller – for den sags skyld – en ekspansiv finanspolitik. En vurdering af den førte finanspolitik må tage udgangspunkt i, om den har virket hensigtsmæssig i relation til de mål, der opstilles for den økonomiske politik.

I den betragtede periode har ønsket om samtidig at opnå fuld beskæftigelse og en reduktion af underskuddet på betalingsbalancens løbende poster været stærkt fremme i den økonomiske debat. Tabel V.1 giver en, omend meget summarisk, belysning af det grundlæggende problem for dansk økonomisk politik, nemlig at en formindsket ledighed, tilvejebragt gennem en forøgelse af den samlede efterspørgsel, oftest vil være ledsaget af en forringet betalingsbalancestilling – og omvendt. Udviklingen i 1973 må forventes at komme til at passe ind i dette mønster: lavere ledighed, endda med tendens til en udtalt mangel på arbejdskraft, og samtidig et stærkt stigende betalingsbalanceunderskud.

Tabel V.1 Ledighedsprocent, betalingsbalancens løbende poster og finanseffekt 1967–1973

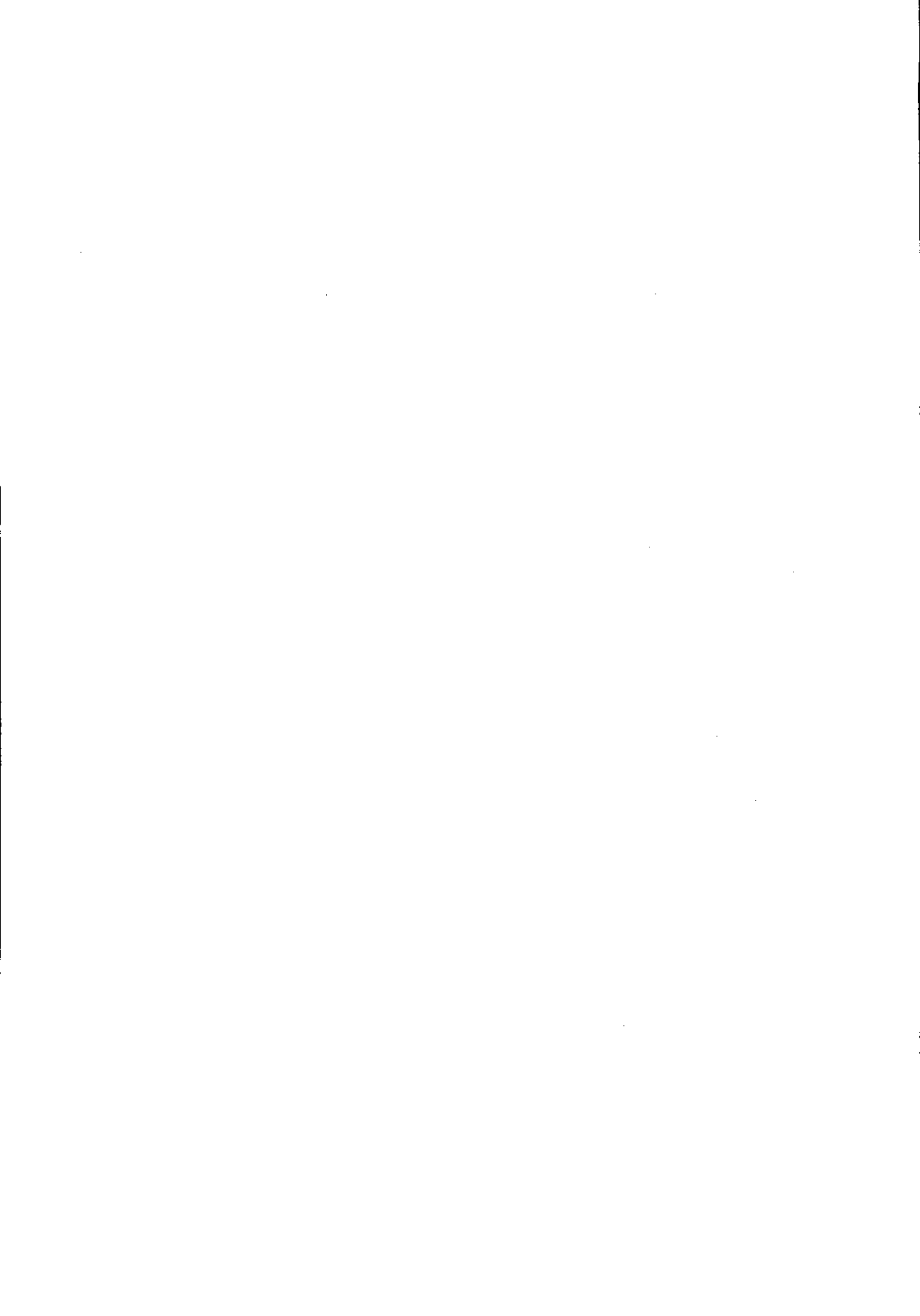
	Ledighed	Underskud på betalingsbalancens løbende poster	Finanseffekt
	pct.	mia. kr.	mia. kr.
1967	2.7	2.0	4.2
1968	5.0	1.6	0.5
1969	3.9	3.1	1.0
1970	2.9	4.1	0.9
1971	3.7	3.2	1.7
1972	3.6	0.7	-0.2
1973 ¹	2.6	3.5	0.9

1. Skøn.

27. Da de to nævnte målsætninger erfaringsmæssigt er overordentlig vanskelige at forene, opstår der hermed et prioriteringsproblem, som ifølge sin natur er af politisk art. I sidste instans kan vurderingen af den førte økonomiske politik – herunder finanspolitikken – derfor kun baseres på politiske præmisser.

Det må i denne forbindelse understreges, at finanspolitikken naturligvis ikke er den eneste faktor, der er bestemmende for konjunkturforløbet i den danske økonomi. De internationale konjunktur- og valutaforhold er af afgørende betydning, og det samme gælder den hjemlige økonomiske politik på andre områder, eksempelvis bygge- og boligpolitikken samt pengepolitikken og indkomstpolitikken.

Selv på denne brogede baggrund må det imidlertid være af en selvstændig værdi, at der tilvejebringes et forbedret grundlag for at vurdere virkningen af den førte politik på de enkelte områder. De her fremlagte foreløbige beregninger har haft til formål at tilvejebringe et sådant grundlag for så vidt angår finanspolitikken.

Den finanspolitiske model SMEC II

I. Indledning

Beregningerne over virkningerne af finanspolitiske foranstaltninger er gennemført på grundlag af en økonometrisk model for Danmark, der er enklere i sin opbygning end den tidligere opstillede 5-sektors kvartalsmodel¹, som endnu ikke kan siges at være bragt på en tilfredsstillende operationel form. En række af de erfaringer, der blev indhøstet under arbejdet med kvartalsmodellen, har imidlertid haft direkte betydning for specifikationen af den finanspolitiske model, hvis opbygning i øvrigt har været styret af ønsket om at indføje alle væsentlige finanspolitiske instrumenter. Dette har sammen med indførelsen af kildeskatten blandt andet medført en endogenisering af prouvenuet af de personlige indkomstskatter.

Som det fremgår af det følgende består modellen af 5 adfærdsrelationer, 1 teknisk relation og 38 definitionslikninger. Det store antal definitionslikninger må ses på baggrund af, at adfærdsrelationerne er specificeret i relative ændringer. Koefficienterne i adfærdsrelationerne er estimeret ved mindste kvadraters metode.

En nærmere beskrivelse af modellen og en mere detaljeret redegørelse for beregningsmetoderne vil fremkomme i en særskilt publikation. Et foreløbigt arbejdsnotat kan rekvireres ved henvendelse til sekretariatet.

1. Jvfr. Jørgen Hansen og Martin Paldam: SMEC. En kvartalsmodel af den danske økonomi. København 1973.

II. Modellen

Adfærdsrelationer

(1) Forbrugsfunktion

$$\text{AFK} = -0.00253 \text{ DYPV} + 0.00686 \text{ AST}$$

(0.00100) (0.00175)

$$R^2 = 0.65 \quad \text{DW} = 2.38 \quad n: 1956 - 1971$$

(2) Investeringsfunktion

$$\text{DIP} = 0.88803 \text{ DE2V} + 0.39170 \text{ DB}(-1) + 2.02090 \text{ AKAP}$$

(0.14475) (0.19513) (0.37635)

$$R^2 = 0.63 \quad \text{DW} = 2.68 \quad n: 1951 - 1971$$

(3) Eksportfunktion

$$\text{DX} = 4.15149 \text{ DGPFF} - 1.43429 \text{ DE1V}$$

(0.37333) (0.35170)

$$R^2 = 0.74 \quad \text{DW} = 2.06 \quad n: 1955 - 1971$$

(4) Importfunktion

$$\text{DM} = 1.22455 \text{ DE3V} + 2.69579 \text{ ANK} - 68.85344 \text{ APMY}$$

(0.24654) (0.77614) (36.75027)

$$R^2 = 0.81 \quad \text{DW} = 2.94 \quad n: 1958 - 1971$$

(5) Forbrugsprisrelation

$$\text{DFPC} = 0.34669 \text{ DWPV} + 0.28640 \text{ DPM}$$

(0.03754) (0.04624)

$$R^2 = 0.68 \quad \text{DW} = 2.02 \quad n: 1949 - 1971$$

Teknisk relation

Skattefunktion

$$(6) \text{ TK} = \text{D69} \cdot \text{TKS} + \text{D70} \cdot \text{SK} \cdot (\text{TKS} + (\text{STK} + \frac{1}{2} \cdot \text{ASTK} \cdot \text{DYS}) \cdot (\text{YS} - \text{YS}(-1)))$$

Definitions ligninger

Nationalregnskabsidentiteter

$$(7) \text{ Y} = \text{C} + \text{IP} + \text{N} + \text{G} + \text{L} + \text{X} + \text{X1} - \text{M} - \text{M1} + \text{R}$$

$$(8) \text{ PYY} = \text{PCC} + \text{PIPIP} + \text{PNN} + \text{PGG} + \text{WGL} + \text{PXX} + \text{PX1X1} \\ - \text{PMM} - \text{PM1M1} + \text{PRR}$$

Forbrugskvoten

$$(9) \text{ FK} = \text{AFK} + \text{FK}(-1)$$

Privat forbrug i løbende priser

$$(1) \text{ PCC} = \text{FK} \cdot \text{YD}$$

Relativ ændring i markedspriserne på privat forbrug

$$(11) DPC = DFPC + PSTC$$

Markedspris på privat forbrug

$$(12) PC = (1 + DPC/100) \cdot PC(-1)$$

Privat forbrug i faste priser

$$(13) C = PCC/PC$$

Herefter defineres værdier i faste og løbende priser for erhvervsinvesteringerne, industrieksporten og vareimporten.

$$(14) IP = (1 + DIP/100) \cdot IP(-1)$$

$$(15) PIP = IP \cdot PIP$$

$$(16) X = (1 + DX/100) \cdot X(-1)$$

$$(17) PXX = X \cdot PX$$

$$(18) M = (1 + DM/100) \cdot M(-1)$$

$$(19) PMM = M \cdot PM$$

De offentlige udgifter i løbende priser til køb af varer og tjenester (20) samt arbejdskraft (21) defineres herefter. Opdelingen går på tværs af forbrug og investeringer.

$$(20) PGG = G \cdot PG$$

$$(21) WGL = L \cdot WG$$

Provenu af indirekte afgifter – subsidier. Alene henført til det private forbrug.

$$(22) TC = PCC \cdot STC/(1 + STC)$$

Private netto-indkomster, uvejet og vejet procentvis ændring heri.

$$(23) YP = PYY - TC + TR - S1$$

$$(24) DYP = (YP/YP(-1) - 1) \cdot 100$$

$$(25) DYPV = DYP - 1/2 (DYP(-1) + DYP(-2))$$

Disponible private netto-indkomster.

$$(26) YD = YP - TD$$

Skala-indkomsten ved et uændret antal skattepligtige, har kun betydning fra og med 1970, samt den procentvise ændring heri.

$$(27) YS = (YP - TE - LF - BF - S2)/SK$$

$$(28) DYS = (YS/YS(-1) - 1) \cdot 100$$

Direkte skatter, summen af kildeskatter og andre skatter.

$$(29) TD = TK + TDS$$

Skattetryk og absolut ændring i skattetryk.

$$(30) ST = TD/YP \cdot 100$$

$$(31) AST = ST - ST(-1)$$

Forskellige efterspørgselsudtryk, uvejet og vejet procentvis ændring heri.

$$(32) E1 = Y + M + M1 - X - X1$$

$$(33) DE1 = (E1/E1(-1) - 1) \cdot 100$$

$$(34) DE1V = 1/4(DE1 + 2 DE1(-1) + DE1(-2))$$

$$(35) E2 = C + X2 + G + IB$$

$$(36) DE2 = (E2/E2(-1) - 1) \cdot 100$$

$$(37) DE2V = 1/3 \cdot (DE2 + DE2(-1) + DE2(-2))$$

$$(38) E3 = C + X2 + G + IP + IB + N$$

$$(39) DE3 = (E3/E3(-1) - 1) \cdot 100$$

$$(40) DE3V = 2/3 DE3 + 1/3 DE3(-1)$$

Endelig beregnes BNP-deflatoren, forholdet mellem importpriser og BNP-deflatoren, den absolutte ændring i dette forhold og X2 variabelen.

$$(41) PY = PYY/Y$$

$$(42) PMY = PM/PY$$

$$(43) APMY = PMY - PMY(-1)$$

$$(44) X2 = X + X3$$

III. Symbolliste

De variable er ordnet alfabetisk inden for to hovedgrupper:

Endogene og ukontrollable variable

Finanspolitiske variable

I symbollisten er de variable kun angivet med symboler svarende til de absolutte størrelser. I modellen indgår relative ændringer, vægtede udtryk m. v.

Her gælder følgende notation:

Foranstillet symbol

A: absolut ændring

D: relativ ændring

Efterstillet symbol

V: vægtet ændring

(-N): N-års lag

Endogene og ukontrollable variable¹

B Samlede bankindlån ultimo året deflateret med bruttonationalprodukt-deflatoren (PY). DB er forskellen mellem procentændringen

1. Endogene variable er mærket med stjerne (*).

i B og den gennemsnitlige procentændring i B for estimationsperioden.

- C* Privat forbrug i faste priser.
D69 Dummy: 1 til og med 1969
0 fra og med 1970
D70 Dummy: 0 til og med 1969
1 fra og med 1970
D69 og D70 anvendes for at beskrive overgangen til kildeskat i skattefunktionen. Før 1970 var skatteprovenuet eksogent. Med kildeskattens indførelse blev dette provenu endogent.
- E1* Samlet indenlandsk efterspørgsel (se ligning 32).
E2* Privat forbrug + vareeksport + off. varekøb + boliginvestering (se ligning 35).
E3* Privat forbrug + vareeksport + off. varekøb + sml. private bruttoinvesteringer excl. lager og besætningsændringer i landbruget (se ligning 38).
- FK* Forbrugskvote = PCC/YD .
FPC* Faktorprisindeks for privat forbrug = $PC/(1 + STC)$.
GPFIF Realvækst i bruttonationalprodukt for OECD-Europa (1963-priser og -kurser).
- IB Nyinvesteringer i boliger.
IP* Private faste bruttoinvesteringer excl. nyinvesteringer i boligbyggeri.
- KAP Kapacitetsudnyttelsen i byerhvervene; før 1962 konstrueret ud fra arbejdsløshedsprocenten, fra og med 1962 gennemsnit af det i SMEC I anvendte kapacitetsmål.
- M* Vareimport.
M1 Import af tjenester.
N Lagerforøgelser udenfor landbruget.
NK Lagerforøgelser udenfor landbruget divideret med E3 året før = $N/E3(-1)$.
- PC* Markedsprisindeks for privat forbrug.
PCC* Privat forbrug i løbende priser = $PC \cdot C$.
PG Prisindeks for offentligt varekøb.
PGG* Off. varekøb i løbende priser = $PG \cdot G$.
PIP Prisindeks for private investeringer.
PIPIP* IP i løbende priser = $PIP \cdot IP$.

PM	Prisindeks for vareimport (M).
PMM*	Vareimport i løbende priser = $PM \cdot M$.
PMY*	Forhold mellem importpriser og indenlandsk prisniveau = PM/PY .
PM1M1	M1 i løbende priser = $PM1 \cdot M1$.
PNN	N i løbende priser = $PN \cdot N$.
PRR	R i løbende priser = $PR \cdot R$.
PY*	Deflator for bruttonationalprodukt.
PYY*	Bruttonationalprodukt i løbende priser = $PY \cdot Y$.
PX	Prisindeks for industrieksport (X).
PXX*	Industrieksport i løbende priser = $PX \cdot X$.
PX1X1	X1 i løbende priser = $PX1 \cdot X1$.
R	Nyinvesteringer i boliger samt lager- og besætningsforøgelse i landbruget.
S1	Det offentlige andel af bruttofaktorindkomsten + private netto-renteudgifter til udland og offentlig sektor + samtlige afskrivninger + private udgifter til reparation og vedligeholdelse (excl. koncessionerede virksomheder) + arbejdsgiverbidrag til social sikring (løbende priser).
S2	Restled defineret som: $S2 = YP \div TE \div LF \div BF \div$ skalaindkomsten til staten (løbende priser).
SK	Forholdet mellem antal skattepligtige i det løbende år og det seneste år, hvor indkomstfordelingen er kendt.
ST*	Skattetryk = $(TD/YP) \cdot 100$.
TC*	Indirekte afgifter ÷ subsidier (løbende priser).
TD*	Direkte skatter = personlige skatter (excl. arbejdsgiverbidrag til social sikring) + ejendomsskatter og vægtafgifter (løbende priser).
TK*	Til 1969: direkte personlige skatter excl. arbejdsgiverbidrag til social sikring. Fra 1970: de skatter og bidrag, der udskrives på skalaindkomsten.
Y*	Bruttonationalprodukt.
YD*	Private disponible nettoindkomster = $YP \div TD$ (løbende priser).
YP*	Private nettoindkomster = bruttofaktorindkomst + indkomstoverførsler ÷ off. andel af bruttofaktorindkomst ÷ nettorenteudgifter til udland og off. sektor ÷ samtlige afskrivninger ÷ privat rep. og vedl. ÷ arbejdsgiverbidrag til social sikring (løbende priser).

YS*	Skalaindkomst ved et uændret antal skattepligtige (løbende priser).
WGL*	Offentlig lønsum = $WG \cdot L$.
WP	Lønindeks for privat sektor.
DWPV	$\frac{1}{2}(DWP + DWP(-1))$.
X*	Eksport af industrivarer (excl.: Kød og mælkekonserves, skibe og fly samt eksport til Østeuropa).
X1	Eksport af varer og tjenester i alt \div industrieksport (X).
X2*	Samlet vareeksport ($X2 = X + X3$).
X3	Hjælpevariabel = resterende vareeksport = $X2 \div X$.

Finanspolitiske instrumenter

ASTK	Stigningen i STK for hver procent skalaindkomsten stiger med. Begrundet i statsindkomstska-ttens progressivitet.
BF	De beregningsmæssige fradrag ved statsindkomstska-ttens beregning (løbende priser).
PSTC	Procentvis ændring i $(1 + STC)$.
G	Offentligt varekøb = sml. off. udgifter excl. lønudgift til off. ansatte.
L	Indeks for antal offentligt ansatte.
LF	De ligningsmæssige fradrag minus ejendomsskatterne (løbende priser).
STC	Sats for indirekte afgifter, beregnet som $TC/(PCC - TC)$.
STK	Summen af marginalska-ttesatserne for de skatter og bidrag, som udskrives på skalaindkomsten.
TDS	Til og med 1969: Ejendomsskatter og vægtafgifter (løbende priser). Fra og med 1970: Direkte skatter (excl. arbejdsgiverbidrag til social sikring) minus de skatter og bidrag, der udskrives på skalaindkomsten. Består af: ejendomsskatter, vægtafgifter, kontingen-ter til social sikring, gebyrer, bøder m. m., formueskat og særlig indkomstskat (løbende priser).
TE	Ejendomsskatter (løbende priser).
TKS	Til og med 1969: Direkte personlige skatter m. m. minus arbejds-giverbidrag til social sikring (løbende priser). Fra og med 1970: Kildeska-tteprovenuet i år t af skalaindkom-

sten i år (t-1), men beregnet efter udskrivningsreglerne i år t (løbende priser).

TR Overførsler fra det offentlige, excl. renter (løbende priser).
WG Lønindeks for offentligt ansatte.

11. Den personlige indkomstfordeling og indkomstudjævningen over de offentlige finanser. November 1967. *Trykt.* 10 kr.
12. Dansk økonomi i efteråret 1968. (Herunder en særlig landbrugsredegørelse). September 1968. *Fotografisk trykt.* 9 kr. (udsolgt).
13. Indkomststatistik 1968. December 1968. *Trykt.* 9 kr. (udsolgt).
14. Konjunkturudsigterne for 1969. April 1969. *Stencileret.*
15. Udviklingen i Danmarks internationale konkurrenceevne. Maj 1969. *Trykt.* 9 kr.
16. Dansk økonomi i efteråret 1969. September 1969. *Trykt.* 10 kr. (udsolgt).
17. Boligmarkedet og boligbyggeriet. Problemer og perspektiver. Maj 1970. *Trykt.* 12 kr.
18. Dansk økonomi i efteråret 1970. September 1970. *Trykt.* 10 kr.
19. Dansk økonomi foråret 1971. April 1971. *Trykt.* 10 kr.
20. Markedsperspektiver og strukturproblemer. Oktober 1971. *Trykt.* 15 kr.
21. Dansk økonomi foråret 1972. Den økonomiske situation. Livsindkomstberegninger. Marts 1972. *Trykt.* 12 kr.
22. Økonomisk demokrati i samfundsøkonomisk belysning. November 1972. *Trykt.* 12 kr.
23. Dansk økonomi foråret 1973. Den økonomiske situation. Måling af finanspolitikens virkninger. Maj 1973. *Trykt.* 12 kr.

ANDRE PUBLIKATIONER

Jørgen Hansen og Martin Paldam: SMEC. En kvartalsmodel af den danske økonomi. Udgivet i samarbejde mellem Københavns Universitets Økonomiske Institut og Det økonomiske Råds Sekretariat. 1973. *Trykt.* 40 kr.

De trykte redegørelser kan fås i boghandelen, de stencilerede ved henvendelse til Det økonomiske Råds sekretariat, Nørre Voldgade 68, 1358 København K. Distribution til boghandelen gennem Danske Boghandlers Kommissionsanstalt.

ISBN 87 508 1434 3

Pris kr. 12,00 incl. 15 % moms

FI 27-20

Nørhaven Bogtrykkeri als, Viborg